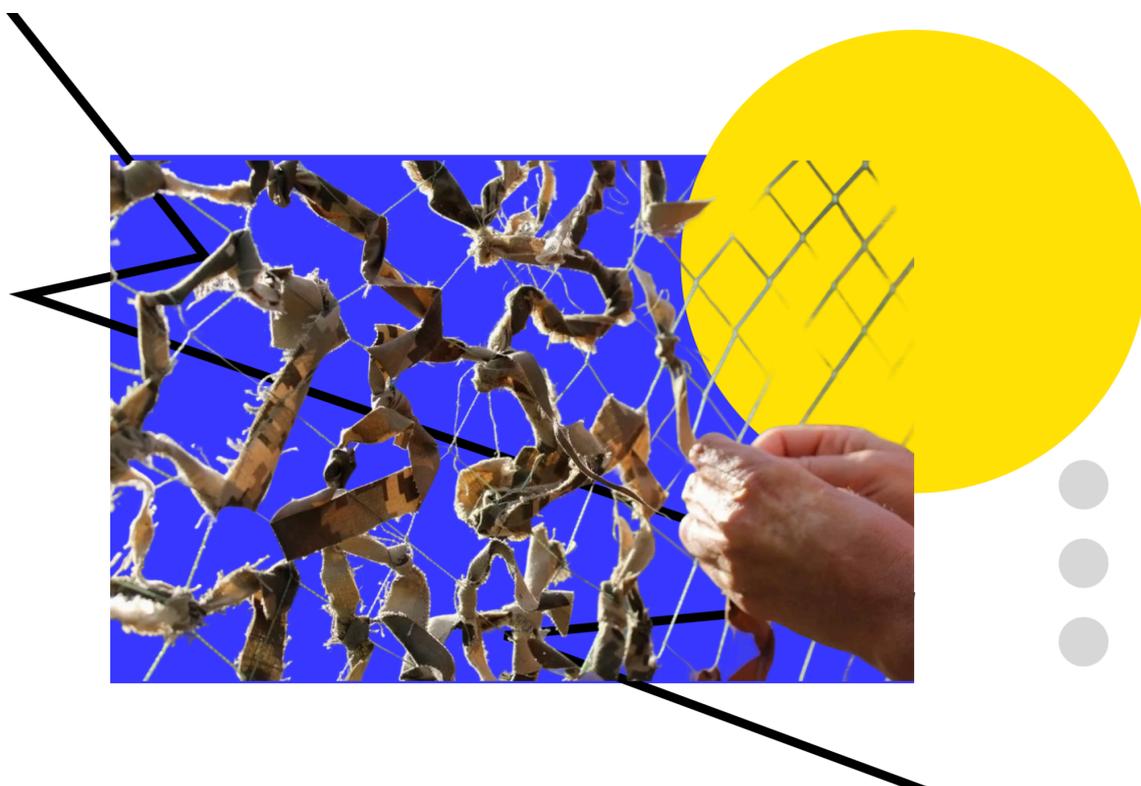

ВСЕОХОПНА ТУРБОТА: НИЗОВИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ЧАСТИНА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

- АНАСТАСІЯ ОМЕЛЯНЮК
- ДАР'Я ГРОСУЛ
- МАРИНА АЛЕКСАНДРОВИЧ

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМАНДА

Анастасія Омелянюк — антропологиня, кураторка Українського Деколоніального Глосарію, експертка з волонтерських рухів та гендерних питань.

Email: nastiaom@gmail.com

Дар'я Гросул — юристка-міжнародниця, експертка з гендерно-правової аналітики та розвитку інститутів громадянського суспільства.

Email: grosul.d02@gmail.com

Марина Александрович — кандидатка філологічних наук, членкиня громадської організації «Вояцький визвіл», у її фокусі — дослідження руху об'єднань родин українських полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць у російському полоні.

Email: maalva8@gmail.com

Залучені експертки для аналізу кількісних даних:

Софія Балакіна — соціологиня, аналітикиня соціальних даних.

Анастасія Морозова — соціологиня, аналітикиня соціальних даних.

Ірина Смуригіна — соціологиня, аналітикиня соціальних даних.

АНОТАЦІЯ

Це дослідження аналізує важливу роль та вплив низового волонтерського руху в Україні в контексті оборони від російської збройної агресії, що триває.

Дослідження містить огляд динаміки волонтерського руху в Україні та правової бази, поєднує дані кількісних та якісних методів дослідження волонтерства, аналізує форми організації волонтерського руху, особливості низового волонтерства, взаємодію з органами влади і громадським сектором, гендерні аспекти волонтерства, розвиток і майбутні перспективи низового волонтерства. Дослідження охоплює кейс-стаді об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручни(ць)ків. Надано рекомендації основним стейкхолдерам щодо заходів для посилення волонтерського руху для всеохопної оборони України.

Ключові слова: волонтерський рух, низове волонтерство, волонтерські ініціативи, активізм, індивідуальн_а волонтер_ка, всеохопна оборона, війна росії проти України, Україна.

Дослідження реалізоване ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях» в межах проєкту «Гендерний підхід в контексті всеохопної оборони» за кошти гранту «Найкращі практики шведського гендерного підходу як інструмент розширення можливостей українських жінок для впровадження сталих реформ і сприяння євроінтеграції України», завдяки фінансовій підтримці Шведського інституту в партнерстві зі Шведським міжнародним ліберальним центром.

Проєкт взорується на практики гендерного підходу в системі всеохопної оборони Швеції та є першою в українському контексті спробою вивчити можливості впровадження в Україні стратегії всеохопної оборони за шведським зразком з одночасним урахуванням гендерного підходу в таких секторах, як економіка, доглядова праця, армія, цивільна оборона, урядування, інформаційна політика, волонтерський рух.

З аналітичними звітами щодо названих секторів можна ознайомитися на сайті ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях».

<https://genderindetail.org.ua/>

Авторка ідеї та керівниця проєкту — кандидатка філософських наук, Голова ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях» Тамара Злобіна.

*Менторки проєкту і рецензентки аналітичних звітів:
докторка соціологічних наук Олена Стрельник.
гендерна експертка Ганна Гриценко.*

Менеджерки проєкту: Альона Грузіна, Галина Репецька.

ЗМІСТ

СТИСЛИЙ ОГЛЯД.....	7
ВСТУП.....	9
МЕТОДОЛОГІЯ.....	11
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ПРАВОВОМУ І ЧАСОВОМУ РОЗРІЗАХ.....	14
1.1 Короткий огляд та аналіз правової бази.....	14
1.2 Огляд залучення населення до волонтерства та динаміки розвитку волонтерського руху, зокрема після 2022 року.....	18
1.3 Результати загальнонаціонального опитування щодо залученості до волонтерської діяльності в 2025 році.....	22
РОЗДІЛ 2. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ.....	29
2.1 Типологізація волонтерства: організаційно-правовий статус та напрямки діяльності.....	29
2.2 Проблеми категоризації волонтерства.....	32
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ НИЗОВОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ.....	35
РОЗДІЛ 4. ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ, БІЗНЕСОМ ТА ГРОМАДСЬКИМ СЕКТОРОМ.....	40
РОЗДІЛ 5. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСТВА.....	46
РОЗДІЛ 6. РОЗВИТОК І МАЙБУТНЄ НИЗОВИХ РУХІВ.....	54
РОЗДІЛ 7. KEYС-СТАДІ ОБ'ЄДНАНЬ РОДИН ПОЛОНЕНИХ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ, ЦИВІЛЬНИХ ЗАРУЧНИКІВ І ЗАРУЧНИЦЬ.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	66
ДОДАТОК.....	71
ПОСИЛАННЯ.....	72

АБРЕВІАТУРИ

ВПО	внутрішньо переміщені особи
ГвД	«Гендер в деталях»
ГО	громадські (неприбуткові) організації
БФ	благодійний фонд
БО	благодійна організація
ЗУ	Закон України
НІ	неформальні ініціативи
КМУ	Кабінет Міністрів України
НССУ	Національна соціальна сервісна служба України
Мінсоц	Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України

«До 2014 року волонтери в суспільстві сприймалися як якісь фрики, яким нема що робити і вони щось вигадують. Після 2014-го це стало певним трендом, своєрідною ознакою доброго тону. А після 2022-го ця тенденція посилилася: формула “ти або в ЗСУ, або для ЗСУ” стала істиною. Тому кожен і кожна мусять робити свій внесок у перемогу» (індивідуальна волонтерка, інтерв'ю 15).

СТИСЛИЙ ОГЛЯД

Це дослідження мало на меті окреслити, як низовий волонтерський рух доповнює і підтримує обороноздатність України.

Контекст. У 2025 році, на дванадцятий рік російсько-української війни та четвертий рік повномасштабного вторгнення, низовий волонтерський рух в Україні діє та розвивається. У 2024 році частка зайнятого населення, залученого до волонтерської чи благодійної діяльності (принаймні раз на місяць), в Україні становила 57,7% серед жінок і 54,4% серед чоловіків. Волонтерські ініціативи ведуть свою діяльність в усіх сферах суспільства: від зборів коштів на різноманітні військові та гуманітарні потреби до нефінансової допомоги Силам оборони, постраждалим від війни, ВПО, ветеран(к)ам, людям у складних життєвих обставинах, а також послуг у сфері освіти, культури, охорони довкілля тощо. Активний волонтерський рух сприяє більшій резильєнтності українського суспільства.

Методологія дослідження ґрунтується на комбінованому підході, який поєднує кабінетне та польове дослідження, останнє проводили із застосуванням кількісних (опитування 1000 осіб, проведене методом CATI на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів) та якісних (16 глибинних інтерв'ю), що частково застосовувалися паралельно. Як додаткові методи були застосовані аналіз відкритих джерел, кейс-стаді.

Розділ 1. Огляд волонтерського руху в правовому і часовому розрізах. У розділі здійснений комплексний огляд розвитку волонтерського руху в Україні крізь призму правового регулювання та суспільно-історичних трансформацій. Результати кабінетного дослідження вказують на поступове становлення культури волонтерства в Україні: від епізодичних ініціатив на початку 1990-х до масштабного руху, інтегрованого в різні сфери у наш час — від забезпечення військових до гуманітарної допомоги під час повномасштабного вторгнення.

Правовий аналіз законодавчої бази засвідчив важливість чіткого розмежування понять «волонтер» і «благодійник», а також визначив головні нормативні зміни, що вплинули на організацію та регулювання волонтерської діяльності. Окремо розглянуті зміни в інституційній структурі координування волонтерської діяльності, соціальні гарантії для волонтерів та правові виклики, з якими нині стикаються волонтери та волонтерки.

Проаналізовано динаміку залучення населення до волонтерства, а також результати соціологічних та наукових досліджень, які висвітлюють трансформацію волонтерського руху в Україні протягом останніх років. Результати загальнонаціонального опитування 2025 року, проведеного в межах цього дослідження, демонструють стійку залученість населення до волонтерства — 41% респондентів/ок беруть активну участь у волонтерських ініціативах, при цьому спостерігається відносна гендерна збалансованість.

Розділ 2. Форми організації волонтерського руху. В розділі представлені різні форми організації волонтерського руху в Україні, класифіковані на основі емпіричних даних за організаційно-правовим статусом та напрямками діяльності. Проаналізовані головні функції кожної форми та простежені перетини й відмінності між волонтерською діяльністю та активізмом. Огляд демонструє різноманіття волонтерського середовища та виявляє особливості його структурування і категоризації.

Розділ 3. Особливості низового волонтерства в Україні. Дані глибинних інтерв'ю дозволили проаналізувати особливості низового волонтерства в Україні, його горизонтальну структуру і соціальну відповідальність. Розглянутий досвід індивідуальних волонтерів/ок та волонтерських ініціативних груп, як формалізованих, так і неформалізованих у громадські чи благодійні організації.

Розділ 4. Взаємодія з органами влади, бізнесом та громадським сектором. Волонтерські ініціативи, які виникли як реакція на нагальні виклики війни, поступово формують потужну паралельну систему, здатну виконувати функції, традиційно належні державі. Дані глибинних інтерв'ю вказують, що низовий волонтерський рух відкритий до співпраці з органами влади, бізнесом, неприбутковими організаціями і шукає шляхи налагодження контактів, навіть якщо відчуває бар'єри в співпраці. Розділ окреслює масштаби заміщення державних функцій волонтерськими ініціативами та порушує питання майбутньої взаємодії громадянського суспільства з державою.

Розділ 5. Гендерні аспекти волонтерства. Досліджені гендерні аспекти та репрезентації в низовому волонтерстві в Україні. Аналіз показує, як волонтерський рух відображає, відтворює і трансформує традиційні гендерні ролі, впливаючи на мотивацію, характер діяльності, розподіл обов'язків між людьми. Використані як кількісні дані соціологічних опитувань, так і якісні свідчення волонтерів і волонтерок, що дозволяє простежити гендерні відмінності у завданнях і сферах залучення. Особлива увага приділена видимості жіночого лідерства та його відображенню в повсякденних практиках, публічному просторі, де гендерна асиметрія залишається помітнішою.

Розділ 6. Розвиток і майбутнє низових рухів. Проаналізований розвиток українських низових волонтерських ініціатив в умовах тривалої війни, їхні потреби та виклики в процесах формалізації, професіоналізації. Розглянуті тенденції інституалізації волонтерських осередків, причини збереження неформального характеру частини ініціатив та адаптація руху до нових суспільних потреб. На основі кількісних і якісних

даних простежено, як активісти й активістки переосмислюють підходи до розвитку, зміцнюють горизонтальні зв'язки та підвищують стійкість спільнот.

Розділ 7. Кейс-стаді об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць. Окреслена динаміка розвитку, особливості, потреби громадянського руху родин полонених, зниклих безвісти та цивільних заручників, який активно розвинувся у відповідь на російську агресію. В розділі представлені результати кейс-стаді, проаналізований склад об'єднань родин, їхня географія, напрямки діяльності, потреби і труднощі, а також взаємодія між об'єднаннями, з місцевою владою, урядовими та міжнародними організаціями. Фокус дослідження — громадський активізм і волонтерська діяльність, спрямовані на адвокацію прав постраждалих та надання безоплатної допомоги родинам.

Висновки. Підсумовані основні знахідки дослідження: сила волонтерської спільноти, умовність категоризації, правова невизначеність, ресурсна стійкість і проблеми гендерної репрезентації.

Рекомендації. Надані рекомендації для головних стейкхолдерів, як зберігати сталість і посилювати низовий волонтерський рух для всеохопної оборони.

ВСТУП

Волонтерський рух є одним із найяскравіших проявів громадянської активності та прямим інструментом демократії, що посилює довіру між суспільством і державою. В умовах повномасштабної збройної агресії росії український волонтерський рух розвинувся в масове явище як активна реакція громадянського суспільства на кризу. Волонтери та волонтерки, надаючи своєчасну й різносторонню допомогу щодо військових та гуманітарних потреб суспільства, фактично забезпечили сталість і резильєнтність держави під час збройного нападу, частково доповнивши її функції, що залишалися поза фокусом держави через об'єктивну необхідність спрямування ресурсів на відсіч агресії. Так волонтерський рух став потужним складником всеохопної оборони — стратегії захисту держави, що пронизує всі сфери суспільства.

Повномасштабна війна значно підсилила роль низового волонтерського руху як критично важливої ланки в системі всеохопної оборони: волонтер(к)и, акумулюючи наявні ресурси та шукаючи нові можливості, забезпечують оперативне реагування на нагальні потреби гуманітарного спрямування та військового забезпечення. Під низовим волонтерським рухом у цьому дослідженні розуміються індивідуальні волонтер(к)и та волонтерські ініціативні групи й мережі — формалізовані чи неформалізовані в громадські чи благодійні організації, які не отримують грошової винагороди за свою діяльність. Завдяки високій мобільності, гнучкості та вкоріненості в громадах ці ініціативи здатні швидко реагувати на загрози й актуальні потреби та заповнювати критичні прогалини, посилюючи локальну і загальнодержавну обороноздатність.

З огляду на зазначене вище, виникає потреба в системному аналізі внутрішньої структури низового волонтерського руху, зокрема його організаційних механізмів, соціальної структури, мережевих взаємодій, ролей та розподілу функцій, ресурсної стійкості, взаємодії з державними інституціями, впливу на громаду й державу. Попри масштаби й унікальність українського волонтерського руху, гендерний аспект залученості до волонтерства в Україні досі залишається малодослідженим. Водночас його аналіз є потрібним для кращого розуміння того, як забезпечити необхідну підтримку, посилити ефективність волонтерських ініціатив та сприяти сталому розвитку громадянського суспільства.

Хронологічними рамками дослідження є період від 2022 до 2025 року з фокусом на останній рік.

Контекст дослідження. Волонтерська діяльність в Україні вперше набула свого правового визначення 10 грудня 2003 року як добровільна неприбуткова діяльність у сфері надання соціальних послуг. Однак після початку російської збройної агресії проти України у 2014 році волонтерський рух піднявся на новий рівень, сфокусувавшись на задоволенні нових потреб військового та гуманітарного характеру.

У 2025 році, на дванадцятий рік російсько-української війни та четвертий рік повномасштабного вторгнення, низовий волонтерський рух в Україні активно діє та розвивається як потужний громадянський рух. У 2024 році частка зайнятого

населення, залученого до волонтерської чи благодійної діяльності (принаймні раз на місяць), в Україні становила 57,7% серед жінок і 54,4% серед чоловіків. Середні для ЄС значення — 10,9% для жінок та 14,7% для чоловіків (Індекс гендерної рівності в Україні, 2025, с. 29).

Нині волонтерські ініціативи провадять діяльність у всіх сферах суспільства: від зборів коштів на різноманітні військові та гуманітарні потреби до нефінансової допомоги Силам оборони, постраждалим від війни, ВПО, ветеран(к)ам, людям у складних життєвих обставинах, а також послуг у сфері освіти, культури, охорони довкілля тощо. Активний волонтерський рух сприяє більшій резильєнтності українського суспільства.

Дослідницьке питання. Метою цього дослідження є визначення впливу та ролі низового волонтерського руху в системі всеохопної оборони України, а також виявлення організаційних, соціальних і правових чинників, що впливають на його розвиток і сталість. Окрема увага приділена гендерним аспектам низових ініціатив.

Основними завданнями цього дослідження є:

- визначити залученість українського суспільства до волонтерства за останній рік;
- дослідити форми організації волонтерської діяльності;
- окреслити напрями й сфери, в яких діють волонтерські ініціативи;
- визначити джерела ресурсної стійкості волонтерських ініціатив;
- окреслити взаємодію волонтерських ініціатив з державними органами, бізнесом та іншими ОГС;
- проаналізувати гендерний аспект волонтерства;
- визначити вплив волонтерських ініціатив на громаду й державу;
- надати рекомендації різним стейкхолдерам щодо підтримки волонтерського руху для посилення всеохопної оборони України.

Волонтерський рух є критично важливою частиною системи всеохопної оборони України. Всеохопна оборона як стратегія захисту держави передбачає готовність і залученість усіх секторів суспільства для мобілізації необхідних ресурсів у моменти кризи (у випадку України — збройної агресії росії). Підтримка і розвиток волонтерського руху в Україні на рівні держави та суспільства, розуміння його потреб і способів забезпечення стійкості підсилить здатність України до всеохопної оборони.

Міжнародний досвід вказує на те, що входження громадського сектору до системи оборони може бути інституційно закріпленим і довгостроковим.

Концепція всеохопної оборони розроблена в Скандинавських країнах. Наприклад, у Швеції в сфері загальнодержавної готовності до надзвичайних ситуацій та оборони діє модель Totalförsvaret («всеохопна оборона»), яку оновили в 2015 році після анексії Криму росією. Це дворівнева модель, яка поєднує військову оборону та цивільну оборону. Один із складників — функціональна мережа з 18 волонтерських громадських організацій, які мають спеціальний статус (закріплений у законі) та отримують стабільне державне фінансування для виконання завдань із підготовки населення та підтримки цивільної оборони. Така модель демонструє можливість системної

співпраці між державою і громадянським суспільством, де волонтерські структури розглядаються як невіддільний ресурс національної безпеки.

Роль волонтерського руху в Україні безпосередньо корелює з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента від 14 вересня 2020 року. Згідно з пунктом 5 Стратегії, до ключових національних інтересів входить, зокрема, відстоювання незалежності й державного суверенітету, а також суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу. Волонтерська діяльність сприяє реалізації цих інтересів двома взаємопов'язаними способами: через практичну підтримку обороноздатності держави та через формування громадянської активності, солідарності та взаємодопомоги.

Окремо в пункті 57 Стратегії наголошено, що людський капітал є запорукою майбутнього України, а для його розвитку необхідно забезпечити рівні можливості жінок і чоловіків для реалізації та розвитку їхнього потенціалу, а також сприяти безбар'єрності в різних сферах життя. З огляду на це, питання гендерної рівності у волонтерстві набуває стратегічного значення. Волонтерський рух є унікальним середовищем, що створює можливості для залучення громадян/ок незалежно від статі, віку, попереднього професійного досвіду чи соціального статусу до громадської участі й розбудови громадянського суспільства.

Українські низові волонтерські ініціативи працюють за принципом горизонтальних мереж довіри та спільної мети. Маскувальна сітка тут символічно відтворює таку структуру. Ця структура лежить в основі стійкості українського суспільства, про яку нині так часто згадують різноманітні експерт_ки. Дослідження таких мереж допоможе знайти способи посилити всеохопну оборону держави.

МЕТОДОЛОГІЯ

У фокусі цього дослідження перебуває низовий волонтерський рух — індивідуальні волонтери/ки і волонтерські ініціативні групи, які добровільно, на безоплатній основі здійснюють суспільно корисну діяльність, спрямовану на підтримку обороноздатності країни, допомогу військовим і цивільному населенню, розбудову стійкості громад тощо. Дослідження охоплює як формальне, так і неформальне волонтерство — тобто участь як індивідуальних волонтерів/ок, які діють самостійно чи в межах неформальних ініціативних груп, так і тих, що залучені до діяльності офіційно зареєстрованих громадських чи благодійних організацій.

Головним критерієм у визначенні волонтерства є неоплачуваний характер праці або надання послуг, що відрізняє його від найманої чи професійної діяльності. Водночас важливо наголосити, що в межах цього дослідження термін «волонтерство» не охоплює благодійність у вузькому розумінні, тобто діяльність, пов'язану зі збором, розподілом чи адмініструванням коштів, матеріальних ресурсів.

Дослідження ґрунтується на комбінованому підході, який поєднує кількісні (опитування) та якісні (напівструктуровані глибинні інтерв'ю) методи. Як додаткові методи були застосовані кабінетне дослідження, правовий аналіз, кейс-стаді. Ці методи були використані так, щоб можна було порівняти дані однакових тематичних блоків.

Кількісне опитування за авторською методологією було здійснене дослідницькою агенцією Info Sapiens. Опитування проводилося методом CATI (Computer-Assisted Telephone Interviewing) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів.

- Обсяг вибірки становить 1000 осіб, з яких було відфільтровано тих, що провадять неоплачувану волонтерську діяльність. Вибірка репрезентативна населенню України віком 16+ за статтю, віком, регіоном, розміром населеного пункту.
- Географія: опитування не проводилося на тимчасово окупованих територіях, а також територіях, де відсутній український мобільний зв'язок (за оцінкою не менш ніж 96% дорослого населення країни мають мобільні номери).
- Соціально-демографічний блок: стать, вік, обласний центр, тип поселення (місто/село), сімейний статус, основний рід занять/вид діяльності.
- Опитування охоплює питання про форму організації діяльності, напрями роботи (від збору коштів і допомоги Силам оборони до захисту тварин і екологічного активізму) та плани подальшого розвитку (продовження у поточному форматі, розширення масштабів, інституціоналізація, перехід до оплачуваної діяльності чи політичної кар'єри).

Якісне дослідження на основі 16 напівструктурованих інтерв'ю (тривалістю 1–1,5 години) з регіональними активіст(к)ами, волонтер(к)ами та представниками і представницями організацій, проведених віч-на-віч чи онлайн у червні — вересні 2025 року. Гендерний розподіл респондент_ок, з якими проводили інтерв'ю, — 14 жінок і 2 чоловіки. Відбір респондент_ок здійснювався через:

- прямі контакти з представниками і представницями громад («теплі» та «холодні» підходи);
- метод «снігової кулі»;
- пошук ініціатив у соціальних мережах.

Серед респондент_ок дослідження були як індивідуальні волонтер_ки, так і очільники_ці місцевих волонтерських ініціатив, а також всеукраїнських мереж волонтерів_ок («Швейна рота», «ДрукАрмія»). Географічно це волонтер_ки з великих міст (Київ, Дніпро, Львів), малих обласних центрів (Херсон, Житомир, Полтава), маленьких містечок (Славутич, Знам'янка).

Кабінетне дослідження. Для досягнення цілей цього дослідження проведений кабінетний аналіз вторинних даних щодо залученості громадськості до волонтерства та динаміки розвитку волонтерського руху в Україні. Джерелами інформації стали наукові й аналітичні публікації, результати попередніх досліджень, дані відкритих реєстрів та інших доступних джерел.

Правовий аналіз охоплює дослідження чинних нормативно-правових актів, що регулюють волонтерську та благодійну діяльність в Україні (закони «Про волонтерську діяльність», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», окремі положення Податкового кодексу України). Проаналізовані визначення понять, права та обов'язки тощо. Особлива увага приділена виявленню прогалин у законодавстві, колізій між нормами, а також практичним наслідкам ототожнення волонтерської та благодійної діяльності в публічному дискурсі.

Для **кейс-стаді** громадянського руху родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць були зібрані та проаналізовані 40 анкет (онлайн-опитування) від учасників_ниць таких об'єднань. Під кейс-стаді тут розуміється «емпіричне дослідження, яке розглядає сучасне явище (кейс) в його реальному контексті, особливо коли межі між явищем і контекстом можуть бути не надто очевидними» (Yip, 2014).

Типологізація організацій має на меті охопити всі форми організації волонтерства в Україні, а не лише низові ініціативи. Мапа волонтерської діяльності базується на поєднанні формального статусу (громадські об'єднання, благодійні організації, неформальні ініціативи) та спрямуванні діяльності (релігійні громади, професійні мережі, місцеві осередки самоорганізації, молодіжні, екологічні, феміністичні, правозахисні тощо). В зборі даних зроблений особливий акцент на низових неоплачуваних формах волонтерства, які діють переважно на ресурсах громади та принципах солідарності.

Обмеження дослідження. Зважаючи на велике розмаїття волонтерських ініціатив, які діють іще з 2014 року або активно утворювалися після 24 лютого 2022 року, охопити в аналізі всі волонтерські об'єднання неможливо. Тому це дослідження зосередилося на досвіді низового волонтерства (не охоплює великих БФ, БО та ГО, як-от «Повернись живим», БФ Сергія Притули, UNITED 24 тощо), що дозволяє зрозуміти глибше процеси з погляду самих волонтерів_ок.

У кейс-стаді руху родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручни(ць)ків вдалося залучити лише 40 респондент_ок через закритість цієї соціальної групи як вразливої категорії населення.

Аналіз даних. Кількісні дані були проаналізовані методом крос-таблиць, якісні дані — методом первинного кодування. Після цього дані кількісного і якісного дослідження були зіставлені. Для представлення даних, отриманих для кейс-стаді після опитування онлайн, була використана описова статистика.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ПРАВОВОМУ І ЧАСОВОМУ РОЗРІЗАХ

У цьому розділі здійснений комплексний огляд розвитку волонтерського руху в Україні крізь призму правового регулювання та суспільно-історичних трансформацій. Простежена еволюція законодавчого врегулювання волонтерської діяльності від моменту появи терміна «волонтерство» у національному законодавстві до сучасного етапу від 2022-го, що характеризується зростанням ролі волонтерства в умовах воєнного стану. Розглянуті зміни в інституційній структурі координування волонтерської діяльності, проаналізовані наявні соціальні гарантії та окреслені правові виклики. Окрема увага приділена динаміці залучення населення до волонтерства, а також огляду актуальних соціологічних та наукових досліджень, які висвітлюють трансформацію волонтерського руху в Україні упродовж останніх років.

1.1 Короткий огляд та аналіз правової бази

Перші спроби нормативного визначення волонтерської діяльності в Україні були зроблені ще в 2003 році. Першим нормативним актом, який на рівні підзаконного регулювання закріпив механізми залучення волонтерів/ок, стала постанова КМУ № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг», прийнята на виконання статті 17 Закону України «Про соціальні послуги».

Уперше на рівні урядового акта було дане визначення волонтерської діяльності в соціальній сфері як *«добровільної, неприбуткової діяльності фізичних осіб, спрямованої на надання допомоги особам у складних життєвих обставинах»*. Положення також закріпило низку базових принципів, визначило напрямки допомоги, до яких може долучатися волонтерство, а також охопило інституційні формати діяльності.

Для провадження волонтерської діяльності в соціальній сфері передбачалося укладення договору між соціальною службою та волонтером/кою чи організацією, що його/її залучає. Мінімальний строк договору становив 3 місяці.

Наступною віхою розвитку правового регулювання волонтерства стало ухвалення профільного Закону України «Про волонтерську діяльність» у 2011 році. Закон значно розширив правові можливості та межі участі громадян/ок у волонтерській діяльності, забезпечивши зрозуміліший, менш формалізований, прозорий і безпечний механізм залучення до волонтерських ініціатив. Крім того, закон визначив правові гарантії для волонтерів/ок, урегулював їхню взаємодію з організаціями та державними органами, що практично систематизувало український волонтерський рух.

Отже, в статті 1 цього Закону волонтерство визначається як *«добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»*.

Наступні зміни до ЗУ «Про волонтерську діяльність» у 2015 та 2022 роках суттєво розширили його зміст. У 2015 законотворці передбачили можливість провадження волонтерської діяльності не лише в соціальній сфері, а й на підтримку Збройних сил України, інших військових формувань, органів внутрішніх справ та органів влади в умовах воєнного чи надзвичайного стану; а також закріпили обов'язок держави формувати й реалізовувати політику в сфері розвитку волонтерства.

Зміни 2022 року до Закону істотно деталізували напрями волонтерської допомоги, розширивши їх на підтримку постраждалих від війни, надзвичайних ситуацій, епідемій, осіб після відбування покарання, ВПО, постраждалих від кримінальних правопорушень, а також на сферу охорони довкілля, культурної спадщини та захисту тварин. Була закріплена можливість здійснення волонтерства онлайн, введені нові форми державної підтримки, передбачене створення інформаційно-аналітичної платформи для розвитку волонтерства, уточнений статус організацій, що можуть залучати волонтерів/ок (обов'язковість внесення до Реєстру неприбуткових установ і організацій), врегульована участь неповнолітніх у волонтерстві та визначені обмеження для них, а також розширене положення щодо письмового оформлення договорів і відшкодування витрат волонтер(к)ам.

На сьогодні, згідно із Законом, волонтер(к)ами можуть бути громадян(к)и України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, є дієздатними та досягли 14-річного віку. Для осіб віком від 14 до 18 років необхідна згода батьків. Волонтерство може здійснюватися у різних організаційних форматах: фізичною особою індивідуально або ж у співпраці з неприбутковою організацією, з можливістю укладення договору про волонтерську діяльність чи без нього.

Основними державними органами, що формують політику розвитку волонтерства та реалізують її, є Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України і Національна соціальна сервісна служба України відповідно. Окрім цього, Міністерство молоді та спорту також частково вносить питання розвитку волонтерства у свої програми, зокрема в контексті державної цільової програми «Молодь України», де волонтерська активність розглядається як один із напрямів розвитку молодіжної політики та формування соціальної відповідальності серед молоді.

Варто також зазначити, що правове регулювання волонтерської діяльності в Україні закріплене й у низці інших законодавчих і підзаконних актів, зокрема у: Податковому кодексі України, Кодексі цивільного захисту України, законах України «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», а також «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Організації та установи, які залучають волонтерів/ок, відповідальні за створення безпечних та належних умов для їхньої діяльності. Вони забезпечують підготовку та інформування волонтерів/ок, видають посвідчення, організовують страхування життя і здоров'я (за можливості), а також відшкодовують витрати, пов'язані з виконанням завдань, як-от транспортні або поштові. Крім того, організації за запитом можуть

підтверджувати участь волонтера/ки у своїй діяльності письмово, зазначаючи напрями, тривалість і час залучення. Співпрацюючи з іноземними волонтер(к)ами, вони зобов'язані інформувати державні органи про початок чи припинення їхньої діяльності.

Держава зі свого боку забезпечує правовий та соціальний захист волонтерів/ок. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 604, у випадку загибелі чи отримання інвалідності волонтер/ка або його/її родина має право на одноразову грошову допомогу. Крім того, держава надає організаційну, методичну та інформаційну підтримку волонтер(к)ам і організаціям, що їх залучають; сприяє розвитку інформаційних платформ для поширення можливостей волонтерства та підтримки інститутів громадянського суспільства.

Однак, попри задекларовану мету Постанови № 604 та її початкове спрямування на посилення державної підтримки волонтерів/ок, внесені у 2023 році зміни фактично зруйнували механізм її застосування та призвели до правової колізії, що унеможлиблює повну реалізацію гарантій, передбачених Законом України «Про волонтерську діяльність». Найсуттєвішим наслідком стало те, що порядок визначення підстав для виплати одноразової допомоги в разі отримання інвалідності чи загибелі волонтера/ки був переданий на розгляд міжвідомчої комісії при Міністерстві у справах ветеранів, а не Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності — органу, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері волонтерства. Така зміна не лише суперечить логіці законодавства, а й істотно звужує сферу застосування Постанови, оскільки більшість напрямів волонтерської діяльності не входять до компетенції Міністерства у справах ветеранів. Нинішня редакція Постанови унеможлиблює підтримку волонтерів/ок, які постраждали під час надання допомоги цивільному населенню в районах бойових дій, і обмежується лише волонтерами/ками, які провадили діяльність на користь військових формувань.

Отже, в ситуації фактичної невідомості Постанови № 604 постає потреба в пошуку альтернативних інструментів гарантування безпеки та соціальної підтримки волонтерської спільноти. Одним із таких потенційно ефективних інструментів є страхування життя та здоров'я волонтерів/ок. Водночас наразі немає єдиного державного або стандартизованого механізму страхового захисту, який би гарантував належну безпеку людей, залучених до волонтерської діяльності. На сьогодні страхування волонтерів в Україні є радше привілеєм великих організацій, що мають значні фінансові ресурси, ніж стандартною практикою. Основними бар'єрами є великі страхові платежі, а також податкові вимоги (зокрема, організація, яка сплачує за своїх волонтерів/ок страхові внески, автоматично наділяє їх «додатковим благом», що передбачає обов'язкове нарахування та сплату ПДФО — 18% та ВЗ — 5%), що покладають додаткове навантаження на неприбуткові організації, зменшуючи їхню спроможність гарантувати волонтер(к)ам базову безпеку. Натомість для невеликих низових ініціатив, які працюють без великих бюджетів, страхування залишається фінансово непосильним.

Проблематика страхування волонтерів є важливим елементом виконання державою свого базового обов'язку — гарантувати захист життя і здоров'я осіб, які провадять суспільно значущу діяльність у воєнний час, підсилюючи державу в сферах, де вона

недостатньо дієва. Наявна модель оподаткування страхових платежів на користь волонтерів/ок фактично створює бар'єр для запровадження дієвих страхових механізмів, перекладаючи фінансові ризики на самих волонтерів/ок та організації, що їх залучають. Варто також зауважити, що чинний податок на страхування не забезпечує суттєвих надходжень до бюджету, тоді як запуск неоподаткованого механізму страхування для волонтерів/ок, навпаки, генеруватиме більший вклад до бюджету через податок на прибуток страхових компаній та розширення ринку страхових послуг.

У контексті волонтерства окрему увагу варто приділити Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» з огляду на ототожнення волонтерської та благодійної діяльності під загальним поняттям «волонтерство». Поняття «волонтер/ка» в суспільній думці охоплює як людей, які збирають кошти на підтримку армії та гуманітарні потреби, так і тих, що особисто долучаються до безоплатного надання допомоги (наприклад, евакуація людей з прифронтових територій, сортування гуманітарної допомоги), що не відповідає правовому тлумаченню цих видів діяльності. Це поширює суспільне нерозуміння статусів різних учасників і учасниць процесу — фізичних осіб-благодійників (які проводять благодійні збори та чия діяльність має переважно майновий або фінансовий характер) і волонтерів (які особисто надають неоплачувані послуги / виконують роботи безоплатно).

Згідно із Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійником є фізична або юридична особа, яка добровільно здійснює один або кілька видів благодійної підтримки, включаючи передачу коштів або майна, надання послуг, публічний збір пожертв, управління ендавментами, виконання заповітів та організацію благодійних заходів. При цьому, на відміну від волонтерів, участь фізичної особи-благодійника зазвичай не потребує її фізичної присутності або безпосередньої роботи на користь бенефіціара.

Розмежування понять «волонтер» і «благодійник» має принципове значення для визначення належного правового статусу відповідних осіб, а також для застосування до них коректного режиму податкового регулювання.

Для фізичних осіб-благодійників, які збирають кошти на благодійність на власні картки, створений Реєстр волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації (далі — Реєстр волонтерів) — базу даних осіб, що надають допомогу учасникам бойових дій, військовим і цивільним, постраждалим від війни з 2014 року. Реєстр веде Державна податкова служба України, він дає можливість застосовувати податкові пільги: кошти, зібрані через спеціальні рахунки або картки, цільове використання яких підтверджується документально, не входять до щорічного оподаткованого доходу фізичної особи — за умови отримання й надання допомоги за напрямками і категоріями осіб, визначеними у п. 165.1.54 Податкового кодексу України. Крім того, враховуючи, що всі банківські операції перебувають під фінансовим моніторингом (згідно з Постановою НБУ № 65 (2020)), у разі невідповідності операцій заявленому характеру діяльності або перевищення порога 400 000 грн банки повідомляють про підозрілу діяльність Державну службу фінансового моніторингу.

Перебування в Реєстрі волонтерів підтверджує благодійний характер діяльності та полегшує проходження перевірок.

З огляду на цю специфіку, Реєстр волонтерів доцільно було б перейменувати на Реєстр фізичних осіб-благодійників.

Закон «Про волонтерську діяльність» також передбачає механізм неоподаткованого відшкодування витрат волонтерів/ок. Витрати, що виникають у зв'язку з наданням волонтерської допомоги, можуть компенсуватися за умови укладення договору про провадження волонтерської діяльності. Таке відшкодування не розглядається як дохід та не оподатковується податком на доходи фізичних осіб чи єдиним соціальним внеском. Ця пільга ґрунтується на спеціальному законі, а не на положеннях Податкового кодексу і не пов'язана з реєстрацією у жодних державних реєстрах.

Хоча благодійність і волонтерство є окремими формами громадянської активності, на практиці між ними часто існує перехресна форма залученості. В умовах війни чимало волонтерських ініціатив поєднують збір коштів (характерний для благодійності) з безпосередньою безоплатною волонтерською діяльністю — закупівлею, формуванням логістики, доставкою, наданням послуг, координацією допомоги тощо. Окрім цього, відповідно до статті 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійні організації мають право залучати волонтерів для публічного збору пожертв. Отже, волонтер/ка може здійснювати свою діяльність на користь або від імені благодійної організації, допомагаючи їй у реалізації благодійних програм чи в зборі коштів та поєднуючи свою роль волонтера/ки та фізичної особи-благодійника.

Плутанина між поняттями «волонтерство» і «благодійництво» також ускладнює облік статистичних даних, ведення внутрішньої звітності організацій, що залучають волонтерів/ок чи благодійників, а також створює труднощі для точного адвокатування потреб цих різних груп.

1.2 Огляд залучення населення до волонтерства та динаміки розвитку волонтерського руху, зокрема після 2022 року

Найвні дослідження, проведені низкою міжнародних організацій, соціологічних агенцій, громадських організацій, дають змогу простежити **динаміку залучення населення до волонтерської діяльності в Україні** та оцінити її особливості протягом останніх 15 років. Згідно з даними Світового індексу благодійності (World Giving Index), який щороку публікує Charities Aid Foundation (CAF), у 2010 році 19% українців та українок повідомили, що допомагали незнайомим, а 14% брали участь у волонтерській діяльності в межах організації (The World Giving Index, 2010, p. 14).

Після Революції Гідності та на початку збройної агресії росії в 2014 році спостерігалось прогресивне зростання залученості до волонтерської діяльності: у 2014 році частка формальних волонтерів/ок зросла до 26%, при цьому рівень готовності допомагати незнайомим становив 35% (The World Giving Index, 2014, p. 35), а в 2018 році сягнув 42% (The World Giving Index, 2018, p. 33).

Аналіз цих даних показує поступове формування культури громадської участі та розвиток інституційного і низового волонтерства, що виявлялося у місцевих проєктах, соціальних ініціативах та взаємодії з державними і громадськими інститутами.

Після повномасштабного вторгнення у 2022 році відбулося стрімке зростання залучення населення до волонтерських ініціатив, зумовлене поєднанням кількох чинників: безпрецедентним масштабом викликів війни, високим рівнем соціальної мобілізації та солідарності, а також накопиченим із 2014 року досвідом самоорганізації. Влітку 2023 року дослідницька агенція Info Sapiens у межах Програми «Долучайся!» зафіксувала рекордні 56% громадян, які долучилися до волонтерської діяльності (Національне опитування щодо громадського залучення, 2023). Підтвердженням цієї тенденції стало дослідження Української Волонтерської Служби та U-Report, проведене на початку грудня 2023 року серед молоді, яка волонтерить. Воно зафіксувало, що 74% опитаної молоді долучалися до волонтерської діяльності після 24 лютого 2022 року (Дослідження волонтерства в Україні, 2024). Ця статистика є показником готовності населення України оперативно мобілізуватися для підтримки суспільства в умовах збройного нападу.

Звіт Світового індексу благодійності відзначив рекордні показники залученості населення: у 2022 році 75% українців та українок повідомили, що допомагали незнайомим (The World Giving Index, 2022, p. 21), а в 2023 році цей показник зріс до 78% (The World Giving Index, 2023, p. 15). Також суттєво зросла залученість до волонтерства в межах організацій: з 24% у 2022 році до 37% у 2023-му (The World Giving Index, 2023, p. 15).

Аналіз **розподілу залученості жінок і чоловіків** до волонтерської діяльності дає змогу окреслити гендерний вимір розвитку волонтерського руху в Україні. Дослідження Індексу гендерної рівності, хоч і не мало на меті прямо оцінювати волонтерську активність, все ж побіжно оцінило співвідношення участі жінок і чоловіків у волонтерській діяльності в межах субдомену «Громадська діяльність» у

домені «Час». Субдомен «Громадська діяльність» характеризує моделі витрат часу жінками та чоловіками на соціальну, особисту та громадську діяльність поза домом, зокрема на індивідуальний розвиток, заняття спортом, волонтерську та благодійну діяльність. Частка зайнятого населення, яке брало участь у волонтерській чи благодійній діяльності принаймні раз на місяць, в Україні становила 57,7% серед жінок та 54,4% серед чоловіків (Індекс гендерної рівності в Україні, 2025, с. 29). Середні показники ЄС становлять лише 10,9% для жінок та 14,7% для чоловіків.

Важливу роль відіграє й високий **рівень довіри** до волонтерського сектору, який завдяки своїй гнучкості й здатності швидко реагувати на виклики став одним із головних механізмів підтримки армії та цивільного населення. Ба більше, волонтер(к)и в Україні були і є одним із інститутів суспільства, що має найвищу довіру. За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології, проведеного 2023 року за підтримки «ІСАР Єднання» в межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України», показник довіри до волонтерів/ок становив 84–88%, волонтерство увійшло в трійку інститутів, яким довіряють найбільше, поряд зі Збройними силами та Президентом (Київський міжнародний інститут соціології, 2024, с. 20). Стабільність цього показника протягом кількох років (81% довіри та лише 5% недовіри в грудні 2023 року порівняно з 84% і 3% відповідно в лютому 2024 року) вказує на високу суспільну легітимність волонтерських структур та їхню центральну роль у підтримці стійкості суспільства під час війни.

У 2021 році Державна служба статистики України вперше провела спеціальний модуль обстеження робочої сили, присвячений трудовій діяльності волонтерів/ок. Метою цього модуля було оцінити рівень участі населення у волонтерській діяльності, класифікувати сфери волонтерства, визначити **часову залученість**, зокрема кількість годин, витрачених на волонтерство. Аналіз отриманих даних показав, що жінки витрачають на волонтерську діяльність у середньому 7 годин протягом чотирьох тижнів, чоловіки — 6 годин (Державна служба статистики, 2021).

Якщо говорити про **види організації волонтерської діяльності**, то, за даними Державної служби статистики, 90,1% опитаних виконували волонтерську роботу самостійно у форматі прямої індивідуальної допомоги. Лише 9,9%, долучалися до волонтерства через організації громадянського суспільства, підприємства, установи чи громади — формалізовані волонтери (Державна служба статистики, 2021).

Аналіз за професійними групами в цьому дослідженні продемонстрував чіткі гендерні відмінності. Жінки домінували у «фахових» і сервісних напрямках: серед фахівців їх 81%, серед працівників сфери торгівлі та послуг — 87%. У цих категоріях волонтерство пов'язане з доглядом, побутовою допомогою, соціальними та освітніми послугами. Часова залученість тут середня і висока: фахівці витрачають на волонтерство 5–6 годин, а працівники торгівлі та послуг — до 10 годин на чотири тижні, що є найвищим показником серед усіх груп.

Натомість чоловіки активніше представлені у «виробничо-технічних» професіях. Серед кваліфікованих робітників з інструментом вони становлять 82%, серед операторів машин — 92%, а серед представників найпростіших професій — 59%. Ці групи

зосереджені на завданнях з ремонту, транспортування, будівництва, логістики та фізичної праці. Їхня середня часова залученість становить від 5 до 7 годин, що дещо нижче за показники жінок у сервісних сферах, проте охоплює інші за характером, критично важливі для суспільства функції: відновлення інфраструктури, перевезення людей і вантажів, забезпечення матеріальних ресурсів (Державна служба статистики, 2021).

Особливу увагу привертає найбільша група — представники найпростіших професій, які становлять 22,4% від усіх опитаних волонтерів. Тут переважають чоловіки (59%), тоді як жінки становлять 41%. Ця категорія відповідає за базові, але незамінні завдання: заготівлю запасів, благоустрій територій, прибирання, сортування відходів, ремонт та укріплення будівель. Часова залученість до волонтерства обох статей у цій групі рівнозначна — близько 6 годин, що вказує на рівномірний розподіл навантаження (Державна служба статистики, 2021).

На окрему увагу заслуговує група «технічні службовці», чисельність якої становить близько 2,3% від усіх залучених до волонтерської діяльності. Водночас варто зазначити, що фахівці служби статистики внесли до цієї категорії і збір коштів з благодійною метою. Ми не поділяємо такого підходу, адже, відповідно до чинного законодавства, особи, які здійснюють збори коштів, не належать до волонтерів, а є фізичними особами-благодійниками. Це важливе розмежування, оскільки воно впливає як на коректність статистичних даних, так і на подальші підходи до формування політик у сфері розвитку волонтерства та благодійності.

Варто зазначити, що в Україні на сьогодні відсутній офіційний облік волонтерів/ок (наприклад, через державні реєстри), а отже, немає точної інформації про їхню фактичну чисельність та структуру за видами діяльності. Така ситуація є звичною міжнародною практикою: волонтерство за своєю природою є добровільною, часто неформальною активністю, яку складно облікувати повністю. У зв'язку з цим орієнтовні дані щодо масштабів волонтерства можна отримати лише завдяки соціологічним дослідженням, а також у випадках, коли волонтерів/ок залучають організації на формалізованій основі через укладення договорів, і відповідні організації надають таку інформацію.

Натомість держава веде облік фізичних осіб-благодійників, які здійснюють збори коштів, оскільки ці дані необхідні для фіскальних цілей, зокрема для надання податкових пільг. Такий облік здійснюється через Реєстр волонтерів, який фактично виконує функцію реєстру благодійників (проблематика найменування Реєстру розглянута в підрозділі 1.1). Щороку кількість зареєстрованих благодійників зростає: у 2024 році до Реєстру було внесено 10 454 особи, що у півтора раза перевищує показник 2023 року.

Водночас значна частина громадян, які здійснюють збори коштів, залишається поза межами офіційного Реєстру. Для прикладу, лише протягом 2024 року через банківські сервіси було зібрано майже 40 млрд грн благодійних внесків, середня сума яких

становила 410 грн, а близько 115 тисяч осіб щомісяця відкривали благодійні рахунки (Реєстр волонтерів збільшився у півтора раза цього року — Опендатабот, 2024).

І хоча дані офіційної державної статистики не охоплюють усіх обсягів благодійної діяльності, все ж таки дають певне уявлення про обсяги благодійності. Тоді як волонтерський сектор залишається значною мірою «невидимим».

Міжнародний досвід. На відміну від України, де законодавчі зміни в сфері волонтерства зазвичай виникають як реакція на ситуацію, Швеція пропонує приклад системного стратегічного підходу до залучення громадян/ок у сферу безпеки й оборони. Тут волонтерство є частиною концепції «всеохопної оборони» (Totalförsvaret), яка містить як військові, так і цивільні складові. Головна ідея полягає в тому, що кожен громадянин і кожна громадянка може зробити внесок у стійкість держави, зокрема, через участь у структурованих формах волонтерства, які організовує і фінансує держава.

До системи всеохопної оборони Швеції належать 18 волонтерських оборонних організацій (закріплених у законодавстві), деякі з них мають понад столітню історію та об'єднують близько 350 тисяч активних членів/кинь (Voluntary organisations, 2025). Вони отримують державне фінансування через Шведське агентство цивільного захисту (MSB) і Збройні сили Швеції, виконуючи визначені завдання у сфері оборони, цивільного захисту та готовності до надзвичайних ситуацій. Ці 18 волонтерських організацій навчають волонтерів/ок за різними напрямками: військова освіта, логістика, ветеринарна допомога, радіозв'язок, мототранспорт, вантажний транспорт, морально-психологічна підтримка, допомога військово-повітряним силам, комунікація з населенням, стрілецька підготовка цивільних, рятувальні роботи, військові оркестри, залучення жінок до всеохопної оборони, морська підготовка, стрілецька підготовка з пістолетів, морські рятувальні операції, цивільні пілоти, Товариство Червоного Хреста. Навчальні програми фінансуються державою і проводяться регулярно, щоб зберігати високий рівень готовності суспільства до надзвичайних ситуацій і водночас розвивати у громадян/ок навички, важливі для збереження національної стійкості й оборони.

Окремо варто згадати групи волонтерських ресурсів (FRG), які діють на рівні муніципалітетів. Вони формуються з підготовлених членів/кинь оборонних організацій і покликані допомагати місцевій владі під час евакуацій, розподілу гуманітарної допомоги, інформування населення чи надання психологічної підтримки. Хоча діяльність FRG не врегульована окремим законом, вона ґрунтується на партнерських угодах між громадами та організаціями.

Важливим елементом шведського підходу є розмежування організованого (формального) та неформального волонтерства. Держава визнає цінність спонтанної неформальної волонтерської діяльності, але саме організовані, навчені волонтери/ки є основним ресурсом для кризового реагування.

1.3 Результати загальнонаціонального опитування щодо залученості до волонтерської діяльності в 2025 році

Рівень залученості до волонтерської діяльності. Дані, отримані внаслідок загальнонаціонального соціологічного опитування населення України в серпні 2025 року, проведеного за авторською методологією (див. розділ Методологія), показують, що 41% респондентів/ок провадили волонтерську діяльність протягом останнього року (37% чоловіків та 43,5% жінок). Водночас більш ніж половина чоловіків (59%) і жінок (54%) взагалі не долучалися до волонтерства. Найвищий рівень невключеності до волонтерства спостерігається в Києві (63%), на заході (62%) та півдні України (60%).

Таблиця 1.1. Відповіді на запитання «За останній рік, скільки часу на тиждень ви приділяєте волонтерській діяльності, якщо під волонтерською діяльністю розуміти добровільне надання безоплатних послуг / виконання робіт, не рахуючи послуг виключно для друзів/родичів?». Info Sapiens, серпень 2025, N=1000

Класифікація респондентів/ок		1-4 години на тиждень або нерегулярно	5-9 годин на тиждень	10-19 годин на тиждень	20 годин на тиждень і більше	Разом	Не волонтеру
Стать	Жіноча	35,53%	4,38%	1,92%	1,72%	43,55%	54,06%
	Чоловіча	25,63%	4,59%	1,87%	5,27%	37,36%	59,13%
Вік	16-19 років	54,75%	1,90%	0,00%	0,00%	56,65%	43,35%
	20-29 років	29,89%	3,41%	4,91%	7,68%	45,89%	52,55%
	30-39 років	35,63%	6,19%	3,22%	4,02%	49,06%	49,17%
	40-49 років	26,31%	7,96%	0,21%	2,84%	37,32%	58,79%
	50-59 років	30,79%	3,10%	1,86%	0,60%	36,35%	59,04%
	60 років і старші	27,60%	2,77%	1,00%	3,24%	34,61%	62,20%
Регіон	Київ	21,39%	4,06%	3,67%	4,39%	33,51%	63,28%

	Північ	39,65%	4,76%	4,87%	5,91%	55,19%	43,16%
	Захід	26,30%	5,13%	0,35%	1,89%	33,67%	61,89%
	Центр	35,00%	4,16%	0,96%	3,66%	43,78%	53,42%
	Півден ь	27,02%	5,52%	2,57%	2,19%	37,30%	60,25%
	Схід	34,06%	2,55%	1,61%	3,49%	41,71%	56,32%
Тип населен ого пункту	Село	28,04%	5,15%	1,61%	4,29%	39,09%	56,42%
	Місто з наसे ленням до 50 тис.	31,68%	4,98%	2,41%	2,77%	41,84%	55,56%
	Місто з наसे ленням 51-100 тис.	28,46%	3,08%	1,40%	8,11%	41,05%	57,85%
	Місто з наसे ленням 101-500 тис.	36,22%	4,93%	1,77%	2,05%	44,97%	54,07%
	Місто з наसे ленням понад 500 тис.	31,37%	3,06%	2,03%	2,26%	38,72%	58,38%

РОЗПОДІЛ ЗАЛУЧЕНОСТІ ДО ВОЛОНТЕРСТВА ЗА РЕГІОНОМ (%)

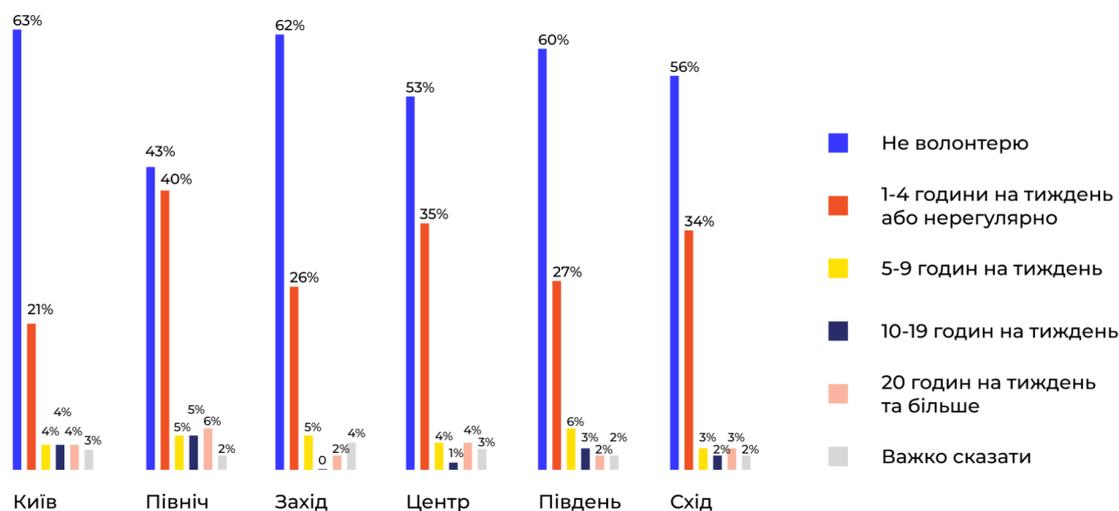

Рисунок 1.1. Розподіл залученості до волонтерства за регіоном (%), Info Sapiens, серпень 2025, N=1000

Тривалість волонтерства (волонтерогодини). Серед тих, що провадять волонтерську діяльність, близько 30% приділяють волонтерству до 4 годин на тиждень або роблять це нерегулярно.

Регіональний аналіз тривалості залучення до волонтерської діяльності демонструє певні відмінності. Домінує нерегулярне або короткотривале волонтерство (1–4 години на тиждень). Найбільше воно поширене серед жителів півночі (40%), а також центру (35%) та сходу України (34%). Це вказує на те, що в цих регіонах волонтерська активність часто має епізодичний характер, а залучення здійснюється ситуативно — у відповідь на локальні запити чи окремі ініціативи.

Узагальнено можна констатувати, що, попри регіональні відмінності, у всіх частинах України зберігається тенденція: більшість населення або не бере участі у волонтерській діяльності, або долучається до неї нерегулярно, витрачаючи не більш ніж кілька годин на тиждень.

Організаційні форми залучення. І чоловіки, і жінки найчастіше волонтерять індивідуально: 45,7% серед чоловіків і 43,7% серед жінок.

Кияни частіше волонтерять індивідуально (60%), тоді як на півночі, сході та півдні більш поширені неформальні волонтерські ініціативи. Найбільша залученість у формалізовані організації спостерігається в центрі.

Класифікація респондентів/ок		Я індивідуальний волонтер_ка;	Я належу до неформальної волонтерської групи;	Волонтер у межах офіційно зареєстрованої організації, що діє повністю безоплатно (ГО, фонд тощо);	Волонтер у межах офіційно зареєстрованої організації, що має оплачуваних працівників (ГО, фонд тощо).	Відмова від відповіді
Стать	Жіноча	43,66%	32,89%	17,25%	3,12%	6,26%
	Чоловіча	45,71%	34,36%	13,17%	6,40%	8,43%

Таблиця 1.2. Відповіді на запитання «Як організована ваша волонтерська діяльність?». Info Sapiens, серпень 2025, N=436

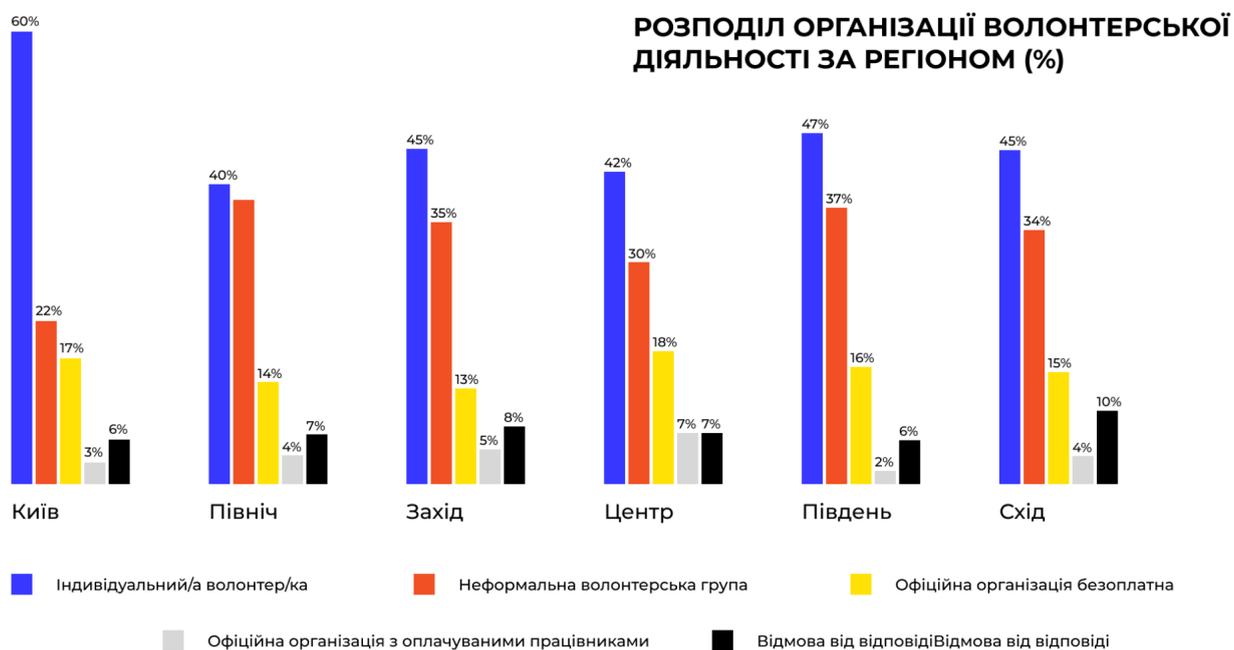

Рисунок 1.2. Розподіл організації волонтерської діяльності за регіоном (%), Info Sapiens, серпень 2025, N=436

Більшість українців_ок (52% серед усіх опитаних; 47,3% чоловіків та 56,2% жінок) були залучені до нефінансової допомоги Силам оборони України (фасування й доставка

речей, плетіння сіток, психологічна підтримка, допомога пораненим, полоненим тощо). Понад третина населення долучалася до допомоги людям у складних життєвих обставинах (малозабезпеченим, безпритульним, людям з інвалідністю, самотнім старшим людям, багатодітним сім'ям, догляд хворих тощо) (загалом 37–38% чоловіків та 36% жінок) та до нефінансової допомоги постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам (евакуація, роздавання гуманітарної допомоги, розселення, консультування, організація дозвілля тощо) (загалом 29–26,5% чоловіків та 31% жінок). Найменше українці_ки долучалися до допомоги в сфері освіти, культури та спорту (10%) та в сфері охорони довкілля (3%).

Чоловіки частіше допомагають ветеранам (27% проти 12% жінок) і критичним службам, зокрема медикам і рятувальникам (18,8% проти 10,4%). Жінки активніше займаються захистом і допомогою безпритульним тваринам (25,5% проти 15,6% чоловіків). У інших напрямках волонтерської діяльності істотних відмінностей між чоловіками та жінками не виявлено.

Дані вказують на те, що значна частина тих, що ідентифікують себе як волонтер_ка, насправді виконують функції фізичних осіб-благодійників_иць. 42,5% респондентів/ок, які долучаються до волонтерства, займаються передусім збором коштів, а не фізичною безоплатною допомогою, наданням послуг.

Таблиця 1.3. Відповіді на запитання «За останній рік, у яких з наведених напрямів ви особисто здійснювали волонтерську діяльність?». Info Sapiens, серпень 2025, N=436

Напрями волонтерської діяльності	Стать	
	Жіноча	Чоловіча
Проведення зборів коштів	43,29%	41,46%
Нефінансова допомога Силам оборони України	56,05%	47,40%
Допомога ветеранам	12,01%	27,09%
Допомога критичним службам, наприклад, медикам, правоохоронцям, ДСНС	10,50%	18,67%
Нефінансова допомога постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам	31,18%	26,50%
Допомога органам місцевого самоврядування	12,35%	12,53%
Допомога людям у складних життєвих обставинах	36,11%	38,09%
Захист і допомога	25,57%	15,44%

безпритульним тваринам		
Допомога/активізм у сфері освіти, культури та спорту	9,80%	9,41%
Допомога/активізм у сфері охорони довкілля	7,80%	6,01%
Інше	1,33%	0,57%

НАПРЯМИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

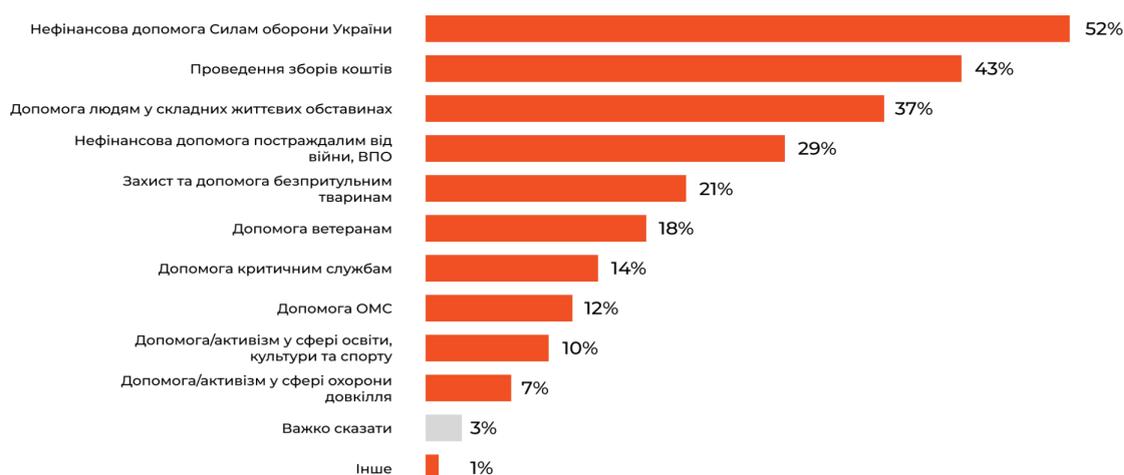

Рисунок 1.3. Напрями волонтерської діяльності (%), Info Sapiens, серпень 2025, N=436

Збір коштів (54%), допомога людям у складних життєвих обставинах (45%) і допомога у сфері охорони здоров'я (15%) найчастіше здійснювалися в Києві. Жителі сходу України найбільш схильні допомагати ветеран(к)ам (30%), надавати нефінансову допомогу постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам (38%) та захищати й допомагати безпритульним тваринам (35%). На заході найбільша частка осіб, які допомагають органам місцевого самоврядування (організація заходів, інформування громади тощо) (17%) та є активними в сфері освіти, культури та спорту (12%). Нефінансова допомога Силам оборони України (фасування й доставка речей, плетіння сіток, психологічна підтримка, допомога пораненим, полоненим тощо) поширена в більшості регіонів України, особливо на півдні, в центрі, на сході та заході. Серед усіх регіонів найпоширеніші типи активностей — це проведення зборів та нефінансова допомога Силам оборони.

Подальші плани. Більшість респондентів/ок планують продовжувати свою діяльність у такому самому форматі — провадити волонтерську діяльність (78,8% чоловіків і 80,7% жінок). Розширювати масштаби чи напрями готові лише 9%, тоді як перехід у професійну сферу, політику чи формалізацію організацій планують не більш ніж 2–3% опитаних.

Таблиця 1.4. Відповіді на запитання «Які у вас плани щодо подальшого розвитку вашої волонтерської діяльності?». Info Sapiens, серпень 2025, N=436

Напрями подальшого розвитку діяльності	Стать	
	Жіноча	Чоловіча
Продовжувати в тому самому форматі	80,70%	78,78%
Розширити масштаби / напрями діяльності	7,69%	10,05%
Оформити юридичний статус (zareєструвати організацію, подаватися на гранти, отримувати фінансування)	1,40%	1,06%
Перейти до професійної / оплачуваної діяльності	1,12%	3,17%
Використати досвід для політичної / громадської кар'єри	2,32%	4,51%
Важко сказати (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	8,49%	10,28%

ПЛАНИ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

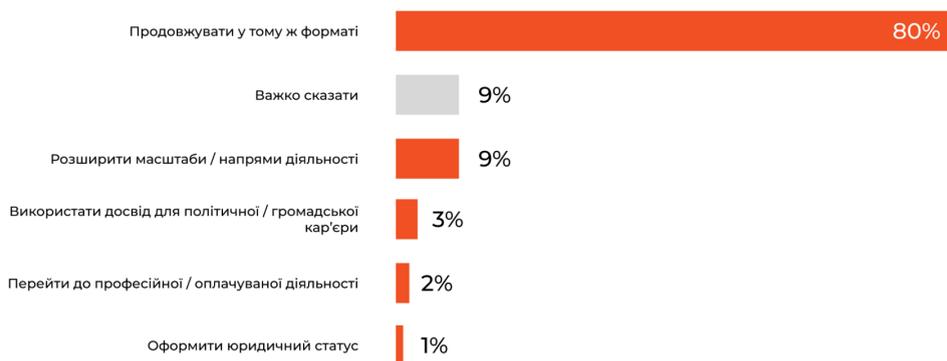

Рисунок 1.4. Плани щодо подальшого розвитку волонтерської діяльності (%), Info Sapiens, серпень 2025, N=436

1.4. Підсумок розділу 1

Початок повномасштабної війни різко активізував громадську участь, однак таке зростання стало можливим завдяки вже наявному досвіду самоорганізації з 2014 року і високому рівню солідарності суспільства. Дані за 15 років засвідчують поступове становлення культури волонтерства: від епізодичних ініціатив на початку 2010-х до потужного руху, інтегрованого у різні сфери (від забезпечення війська до гуманітарної допомоги).

Результати загальнонаціонального опитування щодо залученості до волонтерської діяльності в 2025 році показують стійку залученість суспільства до волонтерства: протягом останнього року 41% респондентів/ок регулярно провадили волонтерську діяльність (37% чоловіків та 43,5% жінок). Дані вказують на те, що значна частина тих, що ідентифікують себе як волонтер_ка, насправді є фізичними особами-благодійниками_цями. Тому є потреба чіткіше розділяти ці поняття в суспільній думці, особливо у правовій сфері.

Законодавство України містить базові механізми регулювання волонтерської діяльності, закріплені в спеціальному Законі «Про волонтерську діяльність» та низці суміжних нормативно-правових актів. Разом із тим правове регулювання волонтерства характеризується переважно реактивним характером, що проявляється в прийнятті нормативних змін у відповідь на певні критичні події (надзвичайні ситуації, воєнний стан). Такий підхід забезпечує лише тимчасове розв'язання актуальних проблем, проте не формує сталих правових умов для довгострокового розвитку інституту волонтерської діяльності.

У відсутності проактивної законодавчої стратегії України закладені ризики фрагментарності правового поля, неоднозначності правового статусу волонтерів/ок і благодійників/ць створюють правову невизначеність як для державних органів, так і для самих представників_иць волонтерського руху. Шведський досвід показує, що подолання таких ризиків можливе лише за умови системного довгострокового підходу, коли держава не просто реагує на кризові виклики, а створює цілісну архітектуру підтримки волонтерства як частини політики національної стійкості. Україні доцільно інтегрувати волонтерську діяльність у стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, визначивши її складником всеохопної оборони. Це дозволить підвищити рівень готовності держави до надзвичайних ситуацій та зміцнити партнерські відносини між державними органами та громадянським суспільством.

З огляду на це, постає потреба у системному переході від ситуативного нормотворення до стратегічного законодавчого планування.

І це є не лише внутрішньою вимогою України задля більшої ефективності волонтерства, а й частиною ширших глобальних тенденцій. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 56/38 закликає держави створювати сприятливе законодавче та фінансове середовище, яке заохочує людей долучатися до волонтерської діяльності (United Nations General Assembly, 2002). Резолюція 73/140 наголошує на необхідності інтеграції волонтерства у національні політики та стратегії розвитку, щоб максимально реалізувати його потенціал для досягнення пріоритетів сталого розвитку (United

Nations General Assembly, 2002). Понад 80 країн світу вже мають окремі закони, політики або національні рамки, спрямовані на підтримку волонтерства, — не для контролю за їхньою діяльністю, а для захисту, визнання та посилення можливостей волонтерів/ок. Такі політики зазвичай охоплюють питання фінансування, навчання, координації волонтерських організацій, комунікаційних стратегій, механізмів визнання внеску волонтерів/ок і створення стимулів для подальшої залученості.

Насамперед варто сфокусуватися на створенні Державної програми з розвитку волонтерства, яка визначатиме пріоритети, інституційні механізми та ресурси для підтримки волонтерської діяльності на довгостроковій основі. Така програма може містити елементи шведської моделі — створення на регіональному рівні мережі підготовлених волонтерських підрозділів, подібних до шведських волонтерських груп у громадах (FRG), які діяли б при місцевих адміністраціях та проходили б регулярні навчальні програми з першої допомоги, організації логістики, кризової комунікації та були координованими задля ще більшої ефективності.

Крім того, держава має підтримувати спеціалізовані громадські організації, які працюють у сфері кризового реагування, через механізми надання сталої фінансової підтримки та укладання довгострокових партнерських угод. Це сприятиме збереженню інституційної спроможності організацій, які надають гуманітарну допомогу, залучають волонтерів та є важливими ланками постачання, евакуації тощо.

Такий структурний підхід дозволить не лише впорядкувати відносини між державою і волонтерським середовищем через державні політики, але й зберегти унікальну рису волонтерства — здатність швидко мобілізувати суспільну енергію у відповідь на виклики, зміцнюючи при цьому соціальну згуртованість та стійкість держави.

РОЗДІЛ 2. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

У цьому розділі проаналізовані різні форми організації волонтерського руху в Україні та визначені їхні основні класифікаційні ознаки за організаційно-правовим статусом і напрямками діяльності. Метою є окреслити типологію волонтерства, виявити ключові функції кожної форми, а також простежити перетини й відмінності між волонтерською діяльністю та громадським активізмом задля створення цілісної картини волонтерського середовища та визначення проблем категоризації.

2.1 Типологізація волонтерства: організаційно-правовий статус та напрямки діяльності

В Україні функціонує широкий спектр різноманітних форм організації волонтерської діяльності, добродійності й активізму, які можна частково класифікувати.

Насамперед волонтерство можна класифікувати за **організаційно-правовим статусом** на формалізоване та неформалізоване.

До **формалізованої структури** належать громадські організації (ГО), благодійні організації (БО) та благодійні фонди (БФ), а також релігійні організації (РО), що залучають до своєї діяльності волонтерів/ок. Громадські організації можуть бути *профільними* — спеціалізуватися на конкретній сфері діяльності: екологія, права людини, освіта, культура, робота з молоддю тощо. Такі організації виконують адвокаційну функцію, захищають права громадян/ок та організують системну підтримку локальних спільнот. *Територіальні* ГО фокусуються на місцевих потребах та ініціативах громади, серед них — об'єднання ветеранів/ок, локальні осередки самоорганізації населення тощо.

Благодійні організації та фонди, залежно від масштабу діяльності, можуть реалізовувати як загальноукраїнські проєкти (як-от «Повернись живим», програми допомоги ВПО), так і регіональні чи локальні ініціативи, спрямовані на конкретні громади, медичні заклади чи соціальні групи (наприклад, ГО «Місто Хаб» у Полтаві).

Окремою категорією в українському волонтерському секторі є релігійні організації та парафіяльні спільноти, які мають юридичний статус неприбутковості. Вони поєднують духовну місію з активною соціальною діяльністю і завдяки формалізованому статусу можуть залучати до своєї діяльності волонтерів/ок.

Отже, всі ці організації можуть залучати волонтерів/ок до своєї діяльності. Формалізовані організації можуть мати оплачуваний штат і водночас залучати волонтерів/ок або ж працювати на цілком безоплатній основі, залежно від внутрішніх ресурсів і завдань.

Значна частина зусиль підтримки в умовах російсько-української війни відбувається поза формально зареєстрованими організаціями (Boichak, 2017), що ускладнює традиційні підходи до типологізації громадянського суспільства. Така унікальність ландшафту громадської активності в Україні вказує на активний вплив волонтерських практик на політичну культуру, ширші соціополітичні трансформації.

Неформалізовані ініціативні волонтерські групи виникають як оперативні відповіді на певну надзвичайну ситуацію чи для оперативного закриття конкретних потреб. Їхньою головною рисою є швидкість мобілізації ресурсів та гнучкість в ухваленні рішень, що дозволяє надавати допомогу «тут і зараз». Такі неформальні об'єднання зазвичай дуже мотивовані та функціонують на принципах горизонтальної взаємодії, де відсутня жорстка ієрархія.

Згідно з результатами кількісного опитування, проведеного методом CATI в межах цього дослідження, частка волонтерів_ок, які діють у межах неформальної ініціативної групи (33,52%), вдвічі перевищує кількість тих, що волонтерять у межах офіційно зареєстрованої організації (15,51%). Це співвідноситься із даними кейс-стаді: спільноти родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць працюють переважно як незареєстровані ініціативи (58%), частка офіційно зареєстрованих ГО менша (35%), і респондент_ки опитування жодного разу не зазначили офіційно зареєстровану організацію з оплачуваними працівниками.

Індивідуальні волонтер_ки — це основні учасники волонтерського руху, які фактично творять його основу. Це люди, що діють з власної ініціативи, реагуючи на конкретні потреби в своєму оточенні чи суспільстві загалом. Індивідуальне волонтерство може мати різні форми: від індивідуальної допомоги знайомим, сусідам чи локальній громаді до долучення до ініціативної групи, неприбуткової організації. За даними національного репрезентативного опитування, 44,53% (45,7% чоловіків та 43,8% жінок) респондентів/ок провадять свою діяльність індивідуально, що робить цю форму волонтерської організації найпоширенішою. Така діяльність часто є першим кроком до більшої залученості, оскільки саме з індивідуальної ініціативи постають нові колективні рухи та формалізовані структури.

За напрямками діяльності волонтерські організації, ініціативні групи та окремі волонтер(к)и охоплюють надзвичайно широкий спектр сфер допомоги: від військового забезпечення та підтримки критичних служб до гуманітарних потреб і розвитку культурно-освітнього середовища.

Орієнтовні напрями діяльності можуть охоплювати:

- збір коштів фізичними особами-благодійниками/цями;
- нефінансову допомогу Силам оборони України (фасування й доставка речей, плетіння сіток, психологічна підтримка, допомога пораненим, полоненим тощо);
- допомогу ветеран(к)ам (поміч у працевлаштуванні чи адаптації, організація дозвілля, супровід до медичних закладів, психологічна допомога тощо);

- допомогу критичним службам, наприклад: медикам, правоохоронцям, ДСНС (волонтерство в евакуаційних/стабілізаційних пунктах, розбір завалів, допомога в реєстрації пацієнтів/постраждалих тощо);
- нефінансову допомогу постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам (евакуація, роздавання гуманітарної допомоги, розселення, консультування, організація дозвілля тощо);
- допомогу органам місцевого самоврядування (організація заходів, інформування громади тощо);
- допомогу людям у складних життєвих обставинах (малозабезпеченим, безпритульним, людям з інвалідністю, самотнім старшим людям, багатодітним сім'ям, догляд хворих тощо);
- допомогу в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- допомогу, пов'язану з захистом та рятуванням тварин;
- допомогу в подоланні наслідків бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації, а також для повоєнного відновлення і розвитку України;
- допомогу/активізм у сфері освіти, культури та спорту (проведення заходів, пов'язаних зі збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, організація спортивних, культурних, молодіжних та інших видовищних і громадських заходів);
- допомогу/активізм у сфері охорони довкілля;
- утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи, допомогу в соціальній адаптації осіб, які відбули покарання через обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом;
- допомогу особам, які постраждали внаслідок інфекційних (небезпечно інфекційних, особливо небезпечних інфекційних) хвороб та епідемії;
- інші напрямки волонтерства.

Цей перелік не є вичерпним, але дозволяє класифікувати основні напрямки.

Так само комплексним завданням є мапування волонтерських ініціатив з огляду на їхню кількість. Мапування дозволило б індивідуальним волонтер(к)ам орієнтуватися на сфери та географію діяльності волонтерських ініціатив і долучатися до них відповідно до власних інтересів і потреб. Часто цю функцію бере на себе й громадський сектор у співпраці з державою.

Наприклад, у 2023 році ГО «Українська Волонтерська Служба» спільно з Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за підтримки Міністерства молоді та спорту України створили Волонтерську Платформу (<https://platforma.volunteer.country>) — сайт, де різні організації можуть розмістити своє оголошення про пошук волонтерів_ок, а волонтер_ки можуть знайти свої волонтерські можливості за сферами інтересів та географічним розташуванням.

Також мапуванням займаються місцеві громади: наприклад, Інститут міста Львова при міськраді створив волонтерську мапу Львівської громади, на якій люди можуть знайти волонтерські ініціативи і долучитися. Частково завдання мапування можуть брати на себе й місцеві ЗМІ, які готують матеріали про волонтерські ініціативи з пропозицією читач_кам долучатися.

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, як центральний орган виконавчої влади, що формує державну політику волонтерської діяльності, наразі планує імплементацію державної платформи волонтерства, яка передбачає комплексну систему верифікації досвіду волонтерів/ок, надання доступу до інформації про волонтерські можливості тощо. Згідно з планами волонтерська платформа має забезпечити систематичне мапування волонтерських ініціатив за територіальним і тематичним критеріями, що дозволило б державним органам і громадському сектору координувати діяльність волонтерів/ок та організацій і сприяти оптимальному використанню ресурсів у сфері волонтерства. Ініціатива також передбачає можливу інтеграцію платформи з європейськими інформаційними системами, зокрема Europass, що дозволило б забезпечити визнання навичок і досвіду волонтерів/ок на національному та міжнародному рівнях. Ці та інші положення закріплені в Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року.

2.2 Проблеми категоризації волонтерства

Попередній підрозділ окреслив, як розмитість між різними формами громадської діяльності потребує унікального контекстуального підходу до інтеграції українських волонтерських ресурсів у всеохопну оборону держави. Ефективна стратегія всеохопної оборони під час воєнного стану передбачає високу мобілізацію суспільства на всіх рівнях. Як показує якісне дослідження, зазвичай громадяни_ки, які волонтерять, також збирають кошти або донейтять на збори інших (є благодійниками), активно висловлюють свою громадянську позицію та адвокатують права людини (є активіст_ками).

Західні академічні дослідження часто розмежовують волонтерство та активізм (Eliasoph 2013, 62–88). Перше зазвичай розглядається як короткострокове зусилля, спрямоване на розв'язання конкретних проблем і покращення повсякденного життя. Друге пов'язують із ширшими структурними та політичними змінами. Однак межа між цими формами громадської участі не є ані сталою, ані універсальною. Їхній перетин і відмінності залежать від контексту — від масштабів цілей людей, їхніх відносин зі структурами (організаціями, урядами, інститутами) та ступеня їхньої політизованості (де особисте стає політичним). Отже, на практиці, в українському контексті, активізм і волонтерство є доповнювальними, синонімічними поняттями.

Додамо, що серед українських низових ініціатив класифікація за сферами діяльності також доволі умовна. Більшість таких ініціатив діють на перетині сфер, швидко перекваліфікуються та розширюють функції відповідно до нагальних викликів. Така діяльність може одночасно мати декілька статусів та напрямів: збір коштів, закупівля й доставка необхідного спорядження для військових, підтримка внутрішньо переміщених осіб, допомога людям у складних життєвих обставинах або ж реалізація проєктів у сфері освіти та культури. Подібна багатовекторність, з одного боку, ускладнює типологізацію за напрямками, а з другого — відображає гнучкість та адаптивність українського волонтерського руху.

Скажімо, кейс-стаді спільнот родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць показує, що в цій мережі об'єднань активізм тісно переплітається з волонтерством. Учасники_ці волонтерять (їхні активні спільноти надають безоплатну інформаційну, психологічну, часом правову допомогу іншим таким родинам, організують зустрічі для родин з державними органами, супроводжують повернутих з полону, допомагають із військовим забезпеченням підрозділів тощо) та є активіст_ками (регулярно влаштовують акції на підтримку полонених, беруть участь в громадському обговоренні законопроєктів про соціальний захист та права родин, адвокатують права полонених в Україні та за кордоном).

2.3. Підсумок розділу 2

Волонтерський рух в Україні функціонує в різних організаційних форматах: громадські та благодійні організації, релігійні громади, неформалізовані ініціативи, зареєстровані організації й індивідуальні волонтер(к)и.

Унікальною особливістю українського контексту є те, що значна частина таких ініціатив хоч і були створені у відповідь на кризові ситуації, однак продовжують функціонувати протягом багатьох років. Вони здатні трансформуватися, адаптуватися до нових потреб, зберігаючи при цьому неформальний статус. Замість короткотривалої активності «на зламі» вони перетворюються на сталі інструменти громадянської мобілізації та довготривалої підтримки суспільних процесів.

Неформальні ініціативні групи вирізняються високою мобільністю та здатністю швидко реагувати на виклики, залишаючись найпоширенішою формою волонтерства (понад 33% залучених). Вони часто працюють роками, переходячи в гібридні моделі співпраці з формальними структурами, але без обов'язкової реєстрації.

Зареєстровані організації забезпечують сталість, адаптивність, кращі можливості для фінансування, юридичний захист діяльності.

Майже половина серед опитаних волонтерів_ок діє індивідуально, що робить особисту ініціативу головним елементом руху.

В українському контексті волонтерство й активізм тісно переплетені, що є виразником високої мобілізації суспільства у відповідь на збройну агресію.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ НИЗОВОГО ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

У цьому розділі ми докладніше розглянемо особливості низового волонтерства в Україні через досвіди волонтерів/ок: як горизонтальні структури, ефективні практики, осередки просвіти.

Низове волонтерство в контексті цього дослідження визначається як індивідуальні волонтери, волонтерські ініціативні групи (формалізовані чи не формалізовані в громадські, благодійні організації), які не отримують грошової компенсації за свою діяльність. Низові організації діють як зареєстровані, так і незареєстровані ГО.

Горизонтальна структура низових волонтерських організацій характеризується відсутністю жорсткої ієрархії. Такі ініціативи функціонують на засадах рівності всіх залучених, довіри та взаємної відповідальності.

Координатор(к)и низових рухів виконують переважно організаційну, а не керівну функцію, зосереджуючись на залученні громади та підтриманні активності, комунікації з бенефіціарами (військовими, внутрішньо переміщеними особами та іншими) і партнерами (донорами, органами влади), а також на веденні онлайн-сторінок і звітності. В малих містах і селах ініціативи діють здебільшого незалежно, проте формують неформальні регіональні мережі, як, наприклад, у Фастові, де волонтерські осередки діють координовано з офіційно зареєстрованим місцевим фондом.

Нерідко кілька незалежних осередків співпрацюють через одну офіційно зареєстровану особу (волонтера чи представника громадської організації), яка бере на себе функції звітування або інші операції, що потребують документального підтвердження, при цьому залишаючись без формальних повноважень щодо підпорядкування цих осередків. З розвитком місцевих мереж вони можуть розростатися до національного рівня і навіть залучати волонтерів з-за кордону.

Адаптивність низового волонтерства. Опитування 2025 року підтвердило масштабну участь у волонтерстві: понад половина респондентів/ок допомагала Силам оборони, близько 40% — вразливим групам і постраждалим від війни. Ці сфери часто поєднуються, утворюючи багатофункціональні хаби.

Координатор(к)и низових організацій підлаштовуються під різні можливості спільноти та волонтерів/ок, диверсифікуючи діяльність відповідно до їхніх індивідуальних ресурсів і побажань. Наприклад, часто координатори залучають людей, які не можуть приходити у хаб (публічний простір) організації, і задля розширення кола учасниць_ків диверсифікують роботу так, щоб можна було волонтерити поза хабом: удома, що дозволяє залучати й маломобільних людей, чи на робочих місцях, де люди, які не мають змоги часто й надовго приходити до хабу, можуть долучитися до волонтерства в їхній спільноті через плетіння сіток, виготовлення окопних свічок тощо. Також координатор(к)и запрошують внутрішньо переміщених осіб, полегшуючи їхню інтеграцію в громаду.

«Щоб зайняти всіх людей, потрібно постійно вигадувати щось нове» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Більшості низових осередків доводиться швидко змінювати профіль діяльності залежно від динаміки запитів. Волонтер_ки також навчилися враховувати політичний клімат, коливання обсягів благодійних внесків та можливу негативну реакцію членів громади, які не залучені до волонтерської діяльності.

Інтерв'ю з волонтер_ками підтверджують таку тенденцію: як правило, волонтерські ініціативи не зосереджуються на одному напрямку діяльності, а реагують водночас на різноманітні потреби військового і гуманітарного характеру. Наприклад, волонтерська мережа «ДрукАрмія» друкує з допомогою 3D-друку як деталі до бойових дронів, так і пластикові накладки для очей для безпечного транспортування травмованих.

Волонтерство як інструмент культурної, просвітньої та психологічної трансформації. У волонтерських хабах люди не лише плетуть сітки чи сортують допомогу. Вони також обговорюють новини, дискутують про рішення влади, критикують місцеву корупцію та аналізують, чому їхня робота взагалі потрібна. Як наголосила одна з координаторок осередку в Обухові:

«Ми маємо думати, чому для нас усе так, як ми можемо вплинути на ці державні процеси, щоб волонтерство не залишалося такою масовою необхідністю» (волонтерка, інтерв'ю 16).

Це показує, що волонтер(к)и не лише «латають дірки» у функціях держави — вони ставлять питання до самих умов, які створюють ці прогалини.

Важлива частина такої роботи відбувається і в цифровому просторі. Сторінки у Facebook колективів чи особисті акаунти активістів_ок залишаються активними не лише для збору донейтів, а й для інформування громад про результати роботи. З часом ці простори стають майданчиками для обміну інформацією: тут фіксують недопрацювання держави, розповідають про успіхи громади, діляться роздумами й розчаруваннями, переосмислюють історію та критикують російську пропаганду. Такі практики неформальної просвіти охоплюють пояснення причин війни, стану української мови й культури, динаміки відносин України та росії, а також критичне переосмислення радянської спадщини.

Важливо зазначити, що ці простори неформальної просвіти, не завжди є імунними до поширення дезінформації. Однак волонтерські хаби та сторінки окремих волонтер_ок стають просторами політичних розмов і зміцнення громад, де порушують теми розподілу місцевих бюджетів, незаконної забудови, збереження й відродження культури.

Деякі осередки, як-от у Фастові, окрім практичної допомоги фронту, заснували або підтримують маленькі місцеві музеї. Це може бути одна кімната з вишивками, старими

фотографіями, місцевими родинними реліквіями або старовинними предметами вжитку (вишиванки та рушники) чи воєнними артефактами, подарованими підрозділами, з якими осередки співпрацюють. Інші організують культурні події: вечори поезії, концерти, ярмарки.

Крім того, волонтерські ініціативи стають своєрідною групою підтримки, що підвищує психологічну резильєнтність громадян_ок: у кризових ситуаціях через діяльність і долучення до спільноти приходить відчуття сенсу й причетності («робити хоч щось», «бути корисними», «не сидіти склавши руки»). Особливо це працює для об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць: через гуртування людей з подібним досвідом родини відчувають, що вони не самі, що вони серед тих, хто їх розуміє, що спільно можна діяти і через спільнодію в ситуації невизначеності повертати собі відчуття контролю й можливості впливу на ситуацію.

Наприклад, серед таких об'єднань на запитання «Чи мали ви досвід створення/участі в організації громадянського суспільства до цієї спільноти/організації?» 76% респондент_ок зазначили, що не Мали. На наступне запитання з цього тематичного блоку — «Чи плануєте ви продовжити вашу участь у спільноті/організації?» 83% респондент_ок відповіли ствердно. Такі цифри дають певну підказку до резильєнтності українського суспільства, про яку так часто згадують іноземні спостерігачі: навіть якщо громадян_ки попередньо не мали волонтерського чи активістського досвіду, потрапляння в середовище, де вони такого досвіду набули, немовби активує потребу волонтерити чи відстоювати права для громадянського суспільства. Це може стати базою для відбудови й відновлення держави.

Отже, культурна й неформальна просвіта, гуртування і мимовільні групи підтримки у волонтерських спільнотах є важливим фокусом низових волонтерських осередків.

Відповідальність за ресурси та людей. Ініціативи формують своєрідну «культуру достатності», де важливо не залишити людину без допомоги, навіть якщо можливості обмежені:

«Звичайно, ми не маємо великих коштів, не робимо глобальних зборів, але завжди відправляємо повні посилки... Пропонуємо те, що є. Хлопці, в нас нема тепловізора, ми не можемо вам купити. Але в нас є те-те-те-те-те, і врешті-решт починаємо рахувати, що ми можемо. У нас принцип, щоб людина пішла задоволена, хоч з чимось» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Під час опитування чітко простежувалася тенденція: для волонтерів_ок відповідальність за ресурси та людей є головною засадою їхньої діяльності. Респондент_ки наголошують на пошуку ефективних способів економії та мінімізації витрат. Вони усвідомлюють, що кожна гривня чи кожен кілограм гуманітарного вантажу має цінність, адже неефективне використання може призвести до втрати довіри і, що найголовніше, позбавити допомоги тих, хто її потребує.

«...[Важлива] ефективність використання ресурсів. Тому що, наприклад, якщо я пришлю у Херсон партію медикаментів, які не мають популярності, то витрачу донейти на ці ліки, які просто будуть лежати, у яких буде спливати термін придатності. А можливо, люди з гострими чи хронічними захворюваннями... будуть стояти в черзі й чекати на свої ліки просто через таку неефективність» (волонтерка, інтерв'ю 10).

«Це не перебільшення, коли я кажу, що кілограм — це врятоване життя... Я менше зроблю і я розумію, що буде менше кілограмів, буде менше врятованих життів. І я просто не можу зупинитися» (волонтер, інтерв'ю 12).

Зі сталим досвідом ефективно реагувати на потреби у надзвичайній ситуації війни волонтерські ініціативи на оперативному рівні виробляють для себе принципи найефективнішої роботи. Уже згадана вище волонтерська мережа «ДрукАрмія» напрацювала для себе три принципи роботи: забезпечення військових пакетними рішеннями (не деталями, а комплексно), поширення найкращих практик серед громадського сектору, бізнесу і державних структур та «не давати заробляти на військових»:

«Волонтерство — це свідома відповідь суспільства тим, хто хоче наживатися на армії. Треба максимально використовувати ресурси, яких дуже не вистачає. І якщо масштаби великі і можна це спланувати, можна дуже сильно економити» (волонтер, інтерв'ю 12).

Ініціатива розробляє стратегію закупівель спанбонду для плетіння сіток у таких масштабах, щоб це впливало на закупівельні ціни й економило витрати волонтерів. Волонтерські ініціативи, ґрунтуючись на принципі соціальної відповідальності, своєю діяльністю поширюють у суспільстві дієві практики, пропонуючи ці моделі як ефективні стратегії для бізнесу і державних структур.

Водночас відповідальність проявляється не лише у виборі ресурсів, а й у прозорості їх використання. Волонтер(к)и формують внутрішню етику і стандарти прозорості, намагаються документувати навіть найскладніші операції, часто в умовах окупації чи відсутності комунікацій.

«У мене всі чеки досі зібрані за всі роки. Чеки, накладні, виписані вручну в часи окупації... Ставили печатки і так далі, щоб якось підтвердити навіть рух готівки» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Попри прагнення до прозорості, багатьом ініціативам і волонтер(к)ам бракує навичок звітності (див. розділ 6).

Підсумок розділу 3

Особливостями низового волонтерства в Україні є горизонтальна організація і мережева структура, адаптивність, забезпечення функції просвіти і культури, психологічної підтримки і відчуття соціальної відповідальності.

Координатор_ки волонтерських ініціатив виконують організаційні, а не владні функції; осередки пов'язані неформальними мережами — між громадами чи індивідуальними волонтер_ками. Це прискорює швидкість реагування на потреби і логістику в межах всеохопної оборони.

Ініціативи постійно диверсифікують діяльність (робота вдома/в хабі, залучення маломобільних людей та ВПО, перехід між напрямками відповідно до запитів фронту/громади). Така «пластичність» — ключ до витривалості оборони в умовах змін ресурсів і запитів.

Волонтерські спільноти і простори — це майданчики політичної розмови, протидії дезінформації, навіть переосмислення радянської спадщини, місцевої пам'яті та взаємного навчання, психологічної підтримки; вони підсилюють моральний, інформаційний та психологічний складники всеохопної оборони.

Ґрунтуючись на відчутті соціальної відповідальності за країну і громадян_ок, волонтерські ініціативи не лише діють на оперативному рівні за відповідними принципами, а й прагнуть поширювати власні дієві практики на діяльність бізнесу й державних органів, таким чином виходячи на стратегічний рівень з економією та ефективним використанням обмежених ресурсів.

РОЗДІЛ 4. ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ, БІЗНЕСОМ ТА ГРОМАДСЬКИМ СЕКТОРОМ

У цьому розділі розглянемо, як український волонтерський рух, що виник як реакція на нагальні виклики війни, поступово перетворився на потужну паралельну систему, часто здатну виконувати функції, які традиційно належать державі. Волонтерські ініціативи компенсують інституційну слабкість держави, забезпечуючи нестачу в потребах військових і цивільного населення, і ця діяльність формує нові моделі співпраці, автономії та відповідальності, що забезпечує гнучкість системи. Отже, цей розділ не лише окреслює масштаби заміщення державних функцій волонтерськими ініціативами, а й порушує питання майбутньої траєкторії взаємодії між громадянським суспільством і державою: як зберегти силу волонтерського руху, водночас сприяючи відновленню спроможності держави виконувати свої базові обов'язки.

Заміщення державних функцій. Одним із головних феноменів українського волонтерства є не просто «доповнення» державних зусиль, а часто фактичне заміщення державних функцій. Респондент_ки наголошують, що така ситуація склалася частково через певні бюрократичні обмеження державних інституцій, а також через нагальність потреб, які вимагали негайного реагування. Волонтерство в цьому випадку є не просто добровільною допомогою, а необхідністю, що заповнює структурні прогалини. Волонтерська спільнота усвідомлює ризики «підміни» ролі держави:

«...волонтерство розслабляє саму державу, тому що виконує функції, які мала б виконувати держава. Насправді дрони чи машини потрібно закуповувати не через особисті збори, це має бути відповідальність держави» (волонтерка, інтерв'ю 11).

«Ситуація з вирішенням державою цих питань скрутна... Держава — в принципі дуже поганий менеджер. Це аксіома, і не лише у нас... Іноді такі рішення пролітають далі: на папері питання вирішене, а в полі реальному — ні. І оцей геп [прогалину] доводиться закрити нам...» (волонтер, інтерв'ю 12).

В умовах повномасштабного вторгнення волонтер_ки перебрали на себе значну частину функцій, які в мирний час традиційно належать до сфери відповідальності держави. Особливо виразно це проявилось в умовах окупації, коли державні структури були дезорганізовані чи взагалі відсутні. Один респондент згадує:

«...після окупації державні структури не знали, скільки є дітей, скільки там людей потребують допомоги... І в той момент ми замінили соціальні служби: давали цифри, скільки людей є в Херсоні, реєстрували людей для того, щоб вони одержали допомогу» (волонтер, інтерв'ю 13).

Респондент_ки також зазначали, що громадський сектор готовий стати посередником між державою і громадянами в умовах обмеженості державних ресурсів у певних сферах (наприклад, у питанні супроводу ветеранів), однак державні органи не готові делегувати ці функції (а разом із ними й фінансування):

«Громадський сектор як серединка між державою і людьми. Кінцевий споживач — це людина. А держава не може співпрацювати з безпосередньо кінцевим споживачем. Має бути громадська організація зі своїми фахівцями з супроводу. Тут проблема в комплексній роботі, що громадський сектор готовий, а держава не співпрацює» (волонтерка, інтерв'ю 4).

Окремий пласт спостережень стосується забезпечення Збройних сил України. За суб'єктивним сприйняттям респондент_ок співвідношення між державними та волонтерськими внесками у цій сфері іноді сягає паритету:

«...волонтери на собі на рівні з державою несуть цей фронт... приблизно 50 на 50 армія забезпечується волонтерами і державою» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Важливою є й рефлексія на міжнародний контекст. Учасники_ці інтерв'ю вказують, що подібний масштаб волонтерства є радше унікальним для України і безпосередньо пов'язаний із недоопрацюванням держави. Як іронічно зауважила одна з респонденток:

«Ну а загалом ви знаєте, як говорять: волонтери з'являються там, де недопрацює влада. Тому немає на Заході волонтерів. Тому що армія забезпечена. Це нонсенс, щоби армії НАТО хтось труси шив, як ми це робимо» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Звісно, ці рефлексії волонтерів_ок мають радше оціночний, аніж статистично обґрунтований характер: наразі відсутні достовірні дані, які дозволили б точно визначити співвідношення між державним і волонтерським забезпеченням Збройних сил України — як у фінансовому вимірі, так і за кількістю наданих ресурсів. Варто також враховувати, що український контекст тривалої війни суттєво відрізняється від умов країн-членів НАТО, де функціонують стабільні оборонні системи та інституційно закріплені механізми постачання. А проте ці рефлексії, що є результатом довготривалої волонтерської роботи, показові для розуміння масштабності волонтерської участі та глибини усвідомлення волонтерами структурних прогалин держави, які вони намагаються компенсувати власними зусиллями.

Ситуативний характер кооперації з органами влади. Позитивні приклади регулярної взаємодії волонтерів_ок із органами місцевого самоврядування територіальних громад залишаються радше винятками, тоді як загалом така співпраця має ситуативний характер. Найчастіше вона вибудовується на особистих зв'язках між координатор_ками осередків та представник_цями органів місцевого самоврядування. Одна з респонденток зазначає:

«Поки в нас є свої люди, так би мовити, у владі, то приміщення в нас, якщо треба, є» (волонтерка, інтерв'ю 5).

Такий досвід волонтерки описує поширену модель співпраці, де успішна взаємодія можлива з колишніми волонтер_ками, які пішли працювати в органи місцевого самоврядування. Респондентка веде далі:

«Колишні волонтери зайшли до влади. Не до влади, а в органи просто працювати. Двоє в нас... ішло в депутати у міську раду. Якщо мені треба щось, я звертаюся до них. Чим вони можуть, тим допомагають. Оце в нас шини просять хлопці. Просто кажу: “Потрібні шини”. Добре, отримали вони якусь гуманітарну допомогу десь з-за кордону, то шини можна прийти і взяти... Я співпрацюю не з міським головою, а із заступником, з депутатами» (волонтерка, інтерв'ю 5).

Ці приклади демонструють, що успішна взаємодія часто залежить не від формалізованих та прозорих механізмів співпраці, а від наявності «своїх людей» у органах влади — колишніх волонтерів_ок чи знайомих, готових допомогти за особистим зверненням. Важливо наголосити, що «свої люди» в цьому контексті — не так про корупційні практики (адже така взаємодія зазвичай не передбачає особистої вигоди для будь-якої сторони), як про системні проблеми в налагодженні сталих інституційних каналів співпраці між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями та волонтерськими групами.

Наслідком такої ситуації є нестабільність і вибірковість співпраці: доступ до ресурсів чи підтримки залежить від особистих контактів, тоді як ініціативи без «своїх людей» залишаються на периферії взаємодії, попри їхню активність та масштаб. Це посилює нерівність між осередками та підриває можливості для сталого інституційного розвитку.

Взаємодія між осередками. Незалежно від того, чи мовиться про індивідуальне або групове волонтерство, жодна діяльність не відбувається ізольовано: індивідуальні волонтер_ки співпрацюють з місцевими організаціями, виготовляють речі самостійно та передають їх у хаби чи підрозділи, організують збори коштів, тоді як великі зареєстровані організації взаємодіють із меншими районними осередками, передають кошти та організовано збирають і відправляють допомогу. У цій системі кооперації кожен_а стає частиною ширшої інфраструктури взаємодії.

Респондент_ки у своїх інтерв'ю підтверджують це спостереження: наприклад, волонтер_ки часто працюють індивідуально, але потім результат своєї праці віддають волонтерській спільноті, яка й розподіляє допомогу між тими, що мають у ній потребу.

«Я діяла як індивідуальна волонтерка, яка долучалася до вже дійсних ініціатив» (волонтерка, інтерв'ю 3).

«Один волонтер — це не волонтер. За моїм обличчям завжди стоїть команда. Один ти нічого не зробиш. Ні, можна робити одному, але дуже швидко в тебе буде вигорання... І ми працюємо разом. За моїми плечима стоїть дуже багато людей, які зазвичай не дуже хочуть, щоб вони десь звучали, тому звітуємо постійно ми, у нас завжди класні звіти» (волонтерка, інтерв'ю 1).

Попри обмежені бюджети й відсутність «великих зборів», саме мережевість дозволяє забезпечувати системну допомогу. Фактично це «гарантія виконання» на рівні мережі: якщо одна ланка просідає, друга підхоплює.

Осередки пов'язані між собою через неформальні мережі та тематичні чати — коли одному бракує ресурсів/часу, інші «доукомплектовують» запит.

«...за всі ці роки, 11 років, перезнайомилися з основними волонтерськими організаціями в Україні. Одні одних підтримуємо, між собою спілкуємося, в нас є групи в месенджерах, групи сіточників. І коли кажуть дівчата, мовляв, не встигаємо допомогти, вишліть тим-то і тим-то хлопцям... Ну, звичайно, теж ми не маємо великих коштів, немає великих зборів, глобальних, але ми завжди відправляємо повні посилки» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Деякі низові регіональні осередки працюють за принципом «спершу землякам і землячкам». Коли звертаються військові чи їхні побратими/посестри, координатор_ки уточнюють місце проживання, навчання чи роботи, зв'язуються з керівництвом шкіл, училищ, підприємств — і мобілізують місцеві ресурси.

«Коли зверталися до нас хлопці, то я спершу питала, де ти живеш. Допомогали ми абсолютно всім, хто до нас звертався. Інколи зверталися сторонні люди. Перші роки це було не дуже часто: у нас служив з вашого міста той-той-той, це наш побратим, а він уже перевівся або звільнився. Порадили вас.

Ми таких умовно називаємо “подкидишами”. Я питала, де навчався, де працював, і зверталася в це місце чи в школу, чи на місце роботи до керівництва, до директорів училищ, шкіл: ваш учень, такий-то і такий-то, йому потрібна допомога. Це нам допомагало зібрати, тому що коли люди знають, для кого збирають, то легше дають допомогу» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Коли ініціатива чи окремі волонтер_ки не можуть закрити потребу, вони не відмовляють, а «кидають заклик» у власні мережі, звертаються до знайомих, інституцій, сусідніх осередків — і потреба часто закривається колективно.

Громадські ініціативи у всеохопній обороні: робота разом з, поза та всупереч державним механізмам. Загалом багато волонтерів_ок і координаторів_ок скептично ставляться до можливостей конструктивної співпраці з чинними державними органами. За оцінками та власним досвідом волонтерів_ок часто органи місцевого

самоврядування неохоче надають підтримку громадським ініціативам, особливо якщо від цього неможливо отримати фінансової вигоди. Як наголосила одна з респонденток:

«Зі старою владою майбутнього в нас немає. Скептично [ставлюся]... Я просила приміщення. І в нас були грантові проєкти, де давали меблі, повністю забезпечення. Єдине, що потрібен був лист від влади. І то вони не дали. І приміщення є. Я називала, дайте те, дайте інше. Ні. Чому ні? Тому що владу цікавлять лише ті проєкти, де будуть “відкати”. І де можна заробити. Ну а вони прекрасно розуміють, що на нас вони нічого не зароблять» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Та водночас є розуміння про головну роль держави саме в системних процесах. Державні органи мають створювати структури, в межах яких організації громадянського суспільства можуть взаємодіяти на прозорих і рівних умовах, підсилюючи діяльність одна одної та суспільства в цілому.

«Держава має бути тим, хто ініціює єднання волонтерів. Волонтери не здатні об'єднатися. Чому? Це людський фактор. “Я не хочу дружити, а якщо ми об'єднаємося, хто буде головний?” І це роль держави — координувати і об'єднати громадський сектор» (волонтерка, інтерв'ю 4).

Проблеми спостерігаються й у взаємодії з донорськими організаціями. Зі слів волонтерів_ок, підтримка часто обмежується короткотерміновими грантами, після чого ініціативи залишаються без належної уваги й супроводу:

«Скажімо, грантодавець дає якісь кошти, і все. А що відбувається на другий-третій рік, вже нікого не цікавить, бо вже починається новий грант» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Ці свідчення про відсутність сталої системи підтримки громадських ініціатив, що вимагає не лише фінансування, а й навчання та розбудови спроможності. Приклад із волонтерською організацією, яка займається допомогою тваринам, добре ілюструє цю проблему:

«У нас багато років працюють волонтери з тваринами, організація “Дай лапу”. І я кажу: Оксана [ім'я змінене], пиши заявку, притулок — це своя специфіка. Але хоч якісь кошти, хоч на стерилізацію, це все треба. Немає навчання для волонтерів. Вона не знає, як це оформити. Вона любить тварин, вона багато часу присвячує, багато вкладає зусиль... і в кожному місті є такі люди» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Отже, волонтерський рух стикається з подвійним викликом: недовірою до органів влади та проблемами підтримки від донорів (пошук довгострокової підтримки, брак навичок у роботі з грантами). Це створює ситуацію, коли діяльність тримається

насамперед на особистій мотивації та ресурсах волонтерів_ок, а не на системній інституційній основі.

Підсумок розділу 4

Незалежно від того, індивідуальне волонтерство чи групове, воно ніколи не є ізольованим: індивідуальні волонтер_ки співпрацюють з місцевими організаціями, виготовляють і постачають речі, організують збори коштів; великі зареєстровані організації взаємодіють із меншими районними осередками й консолідують відправлення.

Найяскравіше координація проявляється у «вузьких місцях»: коли окремих осередок не може закрити потребу, спрацьовує ескалація в мережі.

Співпраця з органами влади переважно ситуативна й персоніфікована (триматися на «своїх людях»), що породжує нерівний доступ до ресурсів і непередбачуваність підтримки. Для всеохопної оборони відсутність прозорих процедур і сталих каналів координації знижує ефективність використання волонтерських спроможностей і демотивує осередки.

Позитивна мережевість між самими осередками частково заповнює ці прогалини, але не замінює інституційних рішень. Порівняно з підходами всеохопної оборони в інших країнах (див. шведську модель, описану в розділі 1), саме чіткі ролі, правила й довіра між секторами, а також сталі фінансування волонтерської діяльності є вирішальними для колективної спроможності — це орієнтир для подальших змін в Україні.

Українські волонтер(к)и часто беруть на себе роль «кризових адміністраторів», замінюючи державні інституції. Це формує унікальний український контекст, де волонтерство — це системна паралельна інституція, що функціонує в тісній зв'язці з державою, але й часто всупереч її слабкостям або ж компенсуючи їх. Однак волонтерство радше має посилювати державу, а не заміщати її функції, тому в довгостроковій перспективі доцільно, щоб частина волонтерських завдань поступово переходила під відповідальність держави для забезпечення більш системного й стабільного управління.

РОЗДІЛ 5. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСТВА

У цьому розділі розглянемо, як волонтерський рух в Україні відображає, відтворює та водночас трансформує гендерні ролі й уявлення, що склалися в суспільстві. Проаналізуємо гендерні особливості участі у волонтерстві: в кількісному вимірі (через результати соціологічного опитування) і через якісні свідчення волонтерок і волонтерів. Ми прагнемо з'ясувати, яким чином гендер впливає на мотивацію, характер діяльності, розподіл обов'язків і визнання у волонтерських ініціативах, а також якою мірою війна сприяла переосмисленню традиційних ролей і меж між «жіночим» та «чоловічим» у громадській сфері.

Розділ зосереджується на трьох основних аспектах. По-перше, ми аналізуємо волонтерство як гендерне дзеркало суспільства, показуючи, як навіть горизонтальні ініціативи можуть відтворювати усталені моделі поділу праці та відповідальності. По-друге, розглядаємо гендерні відмінності в розподілі завдань та сферах залучення, спираючись на статистичні дані та інтерв'ю з волонтер(к)ами. По-третє, звертаємося до проблеми гендерних репрезентацій і видимости жіночого лідерства — як у повсякденних практиках допомоги, так і в публічному просторі, де визнання часто залишається гендерно асиметричним.

Волонтерство як гендерне дзеркало суспільства. Хоча низові волонтерські ініціативи зазвичай організовані за горизонтальним принципом, вони часто відображають традиційні гендерні ролі, притаманні українському суспільству. Численні гендерні дослідження Євромайдану та активізму після Революції Гідності розкривають громадський сектор в Україні як гетерогенний простір, де співіснують як патріархальні, так і егалітарні дискурси (Onuch & Martsenyuk, 2014; Martsenyuk 2017; Nikolayenko 2020). Наприклад, Martsenyuk (2017) окреслює, як під час Євромайдану жінки залишалися обмеженими традиційними уявленнями як «матері» чи «прикраси нації», але водночас виступили творчинями революції, а не лише «помічницями». Водночас Євромайдан відкрив простір для переосмислення ролі жінок у нації та політиці (Channell-Justice, Khromeychuk, Martsenyuk, Zychowicz 2021; Martsenyuk 2017; Nikolayenko 2020).

Сьогодні статево-рольове розмежування у сфері низової волонтерської діяльності поступово слабшає — домінування чіткого поділу на «жіноче» й «чоловіче» поступово зникає, що підтверджується даними репрезентативного опитування, здійсненого за авторською методологією методом CATI на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів (45,9% жінок та 40,9% чоловіків).

Волонтер(к)и говорять про однакову залученість до волонтерства жінок і чоловіків, проте характер волонтерства різниться:

«[До волонтерства] ...залучається не одна людина, залучається родина. А в родині зазвичай є всі гендери. Чоловік є куратором, який друкує [деталі на 3D-принтері], а жінка йому допомагає з тим, щоб це порохувати, наприклад, або з пакуванням. В

інженерах також повно жінок, які займаються друком. Можливо, розподіл не 50 на 50, але 40 на 60 — легко» (волонтер, інтерв'ю 12).

Проте волонтерство не можна категоризувати як явище гендерно-чутливе чи вільне від гендерованих упереджень.

Звіт про стан світового волонтерства 2022 року State of the World's Volunteerism Report (United Nations Volunteers, 2022a) вказує, що рівень залучення чоловіків і жінок до волонтерської діяльності істотно відрізняється залежно від форми залученості — формального чи неформального. Відповідно до цього дослідження, чоловіки (54%) більше схильні долучатися до формально організованого волонтерства, тоді як неформальне волонтерство більш характерне для жінок (53%) (United Nations Volunteers, 2022b).

Неформальне волонтерство, в якому переважають жінки, зазвичай має нижче соціальне визнання і менше підтримки — бракує організованого навчання для волонтерів/ок, страхування чи адміністративних ресурсів — порівняно з формалізованим. Натомість формальне волонтерство, до якого частіше залучені чоловіки, відкриває ширші можливості для налагодження соціальних зв'язків, розвитку професійних навичок та подальшого кар'єрного зростання (United Nations Volunteers, 2022b).

Дослідження також показують, що чоловіки і жінки не лише виконують різні ролі у волонтерстві, але й обирають різні типи організацій та види діяльності. В більшості контекстів ці відмінності відображають ширші суспільні уявлення про «належні» ролі для чоловіків і жінок (Eagly, 1987; Taniguchi, 2006). Наприклад, у кризових ситуаціях «доглядові» функції (підтримка постраждалих, робота з дітьми чи літніми людьми) здебільшого виконують жінки, тоді як чоловіки частіше долучаються до ролей «першого реагування», пов'язаних із фізичними ризиками.

Важливо зазначити, що домашню/доглядову працю, виконувану в межах власного домогосподарства, не можна класифікувати як волонтерство, оскільки вона є частиною особистих домашніх обов'язків і не передбачає організованого або суспільно значущого внеску. Але коли ця допомога поширюється за межі родини (наприклад, людина здійснює догляд самотніх старших людей або на безоплатній основі доглядає дітей у громаді), така праця переходить до категорії «волонтерської доглядової праці» (ILO, 2018; O'Higgins, 2022).

Розподіл обов'язків та жіноче лідерство. Залученість жінок і чоловіків до волонтерського руху рівнозначна: за даними кількісного опитування, волонтерством регулярно займаються 45,9% жінок та 40,9% чоловіків. Сферою, де гендерний розподіл праці є статистично значущий, є допомога ветеранам (27% чоловіків проти 12% жінок) і критичним службам, зокрема медикам і рятувальникам (19% проти 10% відповідно). Жінки активніше займаються захистом і допомогою безпритульним тваринам (25% проти 16% чоловіків). У інших сферах аналіз результатів кількісного опитування не

виявив статистично значущого зв'язку між статтю та вибором сфер волонтерської діяльності через брак респондентів/ок.

Якісні дані дають більш нюансований огляд характеру виконуваних завдань: жінки частіше беруть на себе організаційну, логістичну та комунікаційну роботу, тоді як чоловіки — фізичну працю та публічне представництво.

Окремим, проте показовим прикладом гендерно маркованого волонтерства є рух родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць (докладніше описано в розділі 7). Гендерний склад серед 40 опитаних об'єднань є майже повністю жіночим: 100% об'єднань очолюють жінки, 48% опитаних об'єднань не мають у складі активних учасників_иць спільноти чоловіків, у 35% — чоловіків одиниці. Таку фемінізовану структуру руху можна пояснити гендерованим військовим обов'язком: більшість військових, а отже, й полонених, становлять чоловіки. Відповідно саме жінки (їхні дружини, матері, сестри, доньки) беруть на себе роль публічних представниць, адвокаток і доглядальниць у боротьбі за повернення своїх рідних. Водночас не можна забувати, що в багатьох випадках у полонених також є батьки або брати, однак саме жінки стають найактивнішими суб'єктами цих рухів.

Найпоширенішими видами активності як серед жінок, так і серед чоловіків є збір коштів (43,4% жінок та 41,4% чоловіків) і нефінансова підтримка Збройних сил України (56,2% жінок та 47,3% чоловіків). Ці форми волонтерства були характерні для всіх регіонів, що вказує на їхній універсальний характер та високий рівень мобілізації населення.

«...я намагаюся все робити на рівні з усіма. Я починаю тягнути ту коробку. Тоді чоловіки: “Ой, Миколаївно!”. Але ж ви самі бачите, що машина приїхала і треба її розвантажити чи завантажити. Тобто тут не спрацьовує те, що я буду сидіти і вказувати пальчиком: “Піди туди, принеси те і зроби оте”. Мовчки встаєш і починаєш робити» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Щодо розподілу керівних ролей у волонтерстві дані демонструють структурну напруженість: гендерно асиметричне визнання у формальних просторах співіснує з де-факто жіночим лідерством у повсякденній організації допомоги.

«Якщо говорити про гендерну політику, то керівницям завжди складно. Тут однозначно. Звичайно, більше жінок. Жінки відповідальніші. У нас шестеро чоловіків. Вони так повільно роблять, не поспішаючи. От їм скажеш, і вони зроблять. Не скажеш, то й не зроблять» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Проблеми гендерних репрезентацій. В Україні жінки все частіше беруть участь у сферах, в яких історично домінували чоловіки, таких як військова справа, політичне керівництво та громадянська активність: жіночий активізм в Україні став важливою силою для демократичних і соціальних перетворень (Kolesnyk, 2024; Voyko, 2023; Kis, 2024). Поточні дослідження (з 2022 року) показують, що війна сприяла зміні гендерних норм, зокрема завдяки підвищенню видимості жінок у збройних силах та посиленню нарративу про національну оборону, що, ймовірно, спонукало суспільство до

переоцінки ролі й можливостей жінок (Martsenyuk 2022; Matveieva 2025). Однак цій видимості ще далеко до гендерного паритету або структурного розширення прав і можливостей (Channell-Justice, Khromeychuk, Martsenyuk, Zychowicz 2021; Martsenyuk 2022).

Незважаючи на щорічне зменшення гендерного розриву та посилення державної гендерної політики, у повсякденних практиках лишаються виклики й стереотипи, що обмежують рівність та інклюзивність (Кузьменко & Красовська, 2023; Ukrainian Women's Fund, 2025). Горизонтальні практики низових осередків часто відтворюють ширші гендерні ієрархії: жінки взяли на себе основний обсяг організаційної та виконавчої роботи, однак їхній авторитет у переговорах з інституціями систематично занижується.

«...звісно, якщо це буде чоловік — гарний, у формі, з бородою, зі зброєю — і почне говорити, що потрібна допомога, то, звісно, це приверне більше уваги. Але буває так, що й жінки привертають. Не завжди люди готові розбиратися в ситуації, на превеликий жаль. Тому що в кожного з нас у підсвідомості є свій ідеальний військовий, який буде нас захищати... А ще я завжди кажу, що все залежить від аудиторії» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Аналіз репрезентацій жіночого лідерства під час повномасштабного вторгнення (Савченко, 2023) та гендерний моніторинг телебачення (Марценюк, 2023) показують, як через героїчні репортажі та інтерв'ю ЗМІ створюють образи жінок-професіоналок (військовичок, медиків, волонтерок), сприяючи національній стійкості та гендерній обізнаності. Однак такі репрезентації часто романтизують або виокремлюють участь жінок, не беручи до уваги структурні нерівності в суспільстві. І в підсумку все ще зосереджуються на виняткових жінках, підкріплюючи думку, що лідерство жінок під час війни є радше винятком, а не прийнятою нормою.

Дослідження розглядають гендеровані репрезентації у волонтерстві в ширшій генеалогії постмайданівського активізму, наголошуючи на спадкоємності між мобілізацією Євромайдану (2013–2014), війною на Донбасі (2014–2021) та повномасштабним вторгненням (від 2022-го). У багатьох випадках волонтерство все ще зображується як продовження «природної» ролі жінки в догляді інших, підпорядкованої «героїчним» військовим зусиллям чоловіків (Балаєва, 2022; Марценюк, 2023). Наприклад, аналізуючи антивоєнні рухи матерів до повномасштабного вторгнення (2014–2018) Strelnyk (2019) показує, що громадянська активність матерів є одночасно формою розширення прав і можливостей та відтворенням патріархальних гендерних порядків. У гендерованих дискурсах про громадянство та політичну активність материнська турбота стає як моральним ресурсом, так і політичним обмеженням у милітаризованій країні. Образ матері як морального авторитету дозволяв жінкам виходити на публічну політичну арену й критикувати державу, особливо в умовах милітаризації, коли «справжні чоловіки» не можуть відкрито протестувати проти війни, не виглядаючи непатріотичними. Однак саме це материнське уявлення підсилювало традиційні гендерні ієрархії, зводячи політичну суб'єктність жінок до ролі доглядальниць і миротвориць, а не автономних громадян.

Такі гендерні наративи знецінюють волонтерську та неоплачувану роботу, нормалізуючи її як обов'язок жінок, а не як акт громадського лідерства.

Попри те що гендерні ролі та жіноче лідерство зазнали значних трансформацій як після Євромайдану, так і після повномасштабного вторгнення, середній Індекс гендерної чутливості в Україні становить 40%, що вказує на збереження гендерного дисбалансу (Балаєва, 2022).

Попри рівномірну залученість жінок та чоловіків до низових організацій, існує дефіцит легітимності жіночого лідерства в публічних просторах. Свідчення волонтерки фіксує неформальні санкції й «невидимі стелі» — сумнів у компетентності керівниці навіть у момент публічного визнання її внеску. На питання про те, чи стикалася вона з дискримінацією за гендерною ознакою, волонтерка відповіла:

«Я отримувала нагороди, та коли йшла залом, чула невдоволений шепіт, трішки засудження. І ми, в принципі, знаємо, що якщо йдемо на переговори з представниками влади, з лідерами думок і так далі, то більшу увагу, на жаль, має слово чоловіка... [Хоча] насправді більшість роботи, більшість рішень беруть на себе саме жінки» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Активізм та волонтерство як соціальний капітал. Волонтерство не лише створює соціальні зв'язки, а й формує символічний капітал — тобто суспільне визнання, довіру та репутацію, що можуть бути конвертовані в інші форми влади і впливу. Більшість чоловіків і жінок планують продовжувати волонтерську діяльність у тому самому форматі (79% чоловіків та 81% жінок). Значних відмінностей між статями не було зафіксовано в жодній категорії щодо планів на волонтерство.

Для частини волонтерів/ок така діяльність стає не просто проявом альтруїзму, а й способом підвищити свій соціальний статус і здобути авторитет у громаді. Саме через волонтерство люди вибудовують публічну впізнаваність, розширюють мережу контактів і набувають певної довіри, яка надалі може трансформуватися в політичний капітал — здатність впливати на ухвалення рішень або ж заручитися підтримкою громади.

«Воно [становище керівниці] не було поганим. Якщо проаналізувати, все місто мене тепер знає. Керівники організації, до якої доводилося звертатися. Здобуваєш авторитет» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Отже, волонтерство може стати засобом соціальної мобільності й розширення участі жінок у суспільному житті, зокрема через набуття досвіду командної роботи, лідерства та управління, а також навичок, що сприяють подальшій економічній самостійності (Rotolo & Wilson, 2007; Wemlinger & Berlan, 2016). Водночас волонтерська діяльність у воєнний час виявляє та легітимізує управлінські та стратегічні здібності жінок (Славінська, 2015). Жінки-волонтерки руйнують межу між приватним і публічним: те, що колись вважалося «жіночою роботою з догляду», стає політично й економічно важливим внеском у національну оборону.

Спостереження за розвитком волонтерського руху в Україні демонструє цікаву тенденцію. Кількісні та якісні дані показують, що в низових волонтерських ініціативах — локальних спільнотах, неформальних групах допомоги, мережах взаємопідтримки — переважають саме жінки, які часто є ініціаторками, координаторками та лідерками таких процесів. Натомість у «професіоналізованому» секторі благодійництва, громадської діяльності, де ця діяльність інституціалізована, має усталені моделі управління, значні фінансові обороти та де залучають волонтерів/ок, гендерний баланс зміщується. Очільниками найбільших благодійних фондів та громадських організацій, яким українці/ки найбільше довіряють, є переважно чоловіки. Відповідно інституціалізовані організації/фонди мають більше ресурсів і спроможности долучатися до експертних дискусій, діалогів із представниками місцевої влади, державних органів і, відповідно, визначати стратегічний напрям волонтерських рухів на національному й міжнародному рівнях. Чоловіки також частіше стають «обличчям волонтерства» у медіа, здобувають публічне визнання і, відповідно, більший обсяг символічного капіталу. Ці приклади демонструють, що зі зростанням масштабности, ресурсів і медійної видимости сектор стає більш «маскулінізованим», тоді як значна частина «невидимої» повсякденної підтримки та організаторської роботи залишається за жінками.

Підсумок розділу 5

Низове волонтерство та активізм — це не лише форма громадської активності, а й соціальний простір, у якому проявляються, випробовуються та змінюються гендерні норми сучасного українського суспільства.

Аналіз кількісних та якісних даних засвідчує, що, попри поступове вирівнювання часток участі жінок і чоловіків у волонтерстві, сама структура волонтерської праці та механізми її суспільного визнання залишаються частково гендерно асиметричними.

Жінки відіграють головну роль у горизонтальних ініціативах — організують процеси, координують команди, виконують більшість операційних завдань і водночас несуть моральну та емоційну відповідальність за спільноту. Проте в публічному просторі їхній внесок часто залишається менш помітним або романтизованим через традиційні уявлення про жіночу турботу. Отже, волонтерство стає і простором емансипації, і полем відтворення гендерних стереотипів.

Попри це, війна та масштабна мобілізація громадянського суспільства створили нові умови для переосмислення меж між «жіночим» і «чоловічим» у публічній сфері. Жінки дедалі частіше виступають як лідерки, координаторки, адвокатки, що вказує на поступовий злам патріархальних структур і формування нових моделей політичної суб'єктності. Водночас ці процеси супроводжуються боротьбою за легітимність і визнання — боротьбою, в якій жіноче лідерство потребує не лише символічної, а й інституційної підтримки.

Саме тому гендерний аналіз волонтерського руху дозволяє побачити, що волонтерство є не просто формою допомоги чи солідарності, а політичним актом, який змінює соціальні відносини, підважує усталені ієрархії та відкриває нові горизонти участі для жінок і чоловіків.

РОЗДІЛ 6. РОЗВИТОК ТА МАЙБУТНЄ НИЗОВИХ РУХІВ

У цьому розділі розглянемо, як українські низові ініціативи розвиваються в умовах тривалої війни, з якими викликами стикаються в процесах формалізації та професіоналізації, у взаємодії з органами влади. Проаналізуємо тенденції та виклики інституціалізації волонтерських осередків, окреслимо причини, через які частина з них зберігає неформальний характер, та дослідимо, як волонтерський рух адаптується до нових суспільних потреб. На основі кількісних і якісних даних простежимо, як активісти й активістки переосмислюють поняття розвитку та подальшої роботи й у контексті професіоналізації, а також у контексті зміцнення горизонтальних зв'язків та стійкості спільнот у довготривалій перспективі.

Виклики формалізації та професіоналізації. Аналіз результатів якісних інтерв'ю показує, що значна частина волонтерських ініціатив в Україні функціонує без офіційної реєстрації. За даними кількісного дослідження, 78% респондентів/ок, що провадять волонтерську діяльність, роблять це індивідуально або в межах неформальної групи. Відсутність офіційної реєстрації волонтерських ініціатив створює певні виклики для розвитку таких осередків, зокрема у взаємодії з державними структурами. Водночас відсутність системної комунікації з боку органів влади, недостатня поінформованість щодо переваг реєстрації та складність виконання формальних процедур часто стають як причиною, так і наслідком відмови від інституціалізації. Брак інформації та навчання в сфері документообліку та звітності часто стає серйозним бар'єром для координаторів_ок.

«Ми вже понад два роки шукаємо бухгалтерку, яка могла б узяти нас в роботу. Але поки що не консультувалися з бухгалтерами, юристами, як зареєструвати організацію. Дуже важко знайти волонтера на це все. Якщо вона не волонтерка, то їй треба давати зарплату. А щоб була зарплата, треба шукати гранти окремо. І на це треба ще одну людину, яка буде займатися пошуком грантів» (волонтерка, інтерв'ю 8).

У цьому контексті інституціалізація часто сприймається як формальний процес ведення звітності та встановлення офіційних контактів із державою, а не як спосіб розвитку організації.

При цьому варто наголосити, що далеко не всі координатор_ки чи волонтер_ки прагнуть професіоналізувати свою діяльність у сенсі перетворення її на оплачувану роботу. Для багатьох важливим є збереження волонтерського характеру діяльності:

«І те, як люди долучаються до “ДрукАрмії”, це неможливо придбати за гроші. Я ж кажу, що стільки за гроші ніколи не працював. І не працював би. Те саме й тут» (волонтер, інтерв'ю 12).

Цей підхід про високу цінність нематеріальних мотивацій — спільнотної солідарності і взаємопідтримки, що визначає низовий волонтерський рух.

Серед причин, які схиляють до рішення не реєструвати свою волонтерську ініціативу як ГО, БО чи БФ, респондент_ки інтерв'ю називають також: бюрократизацію діяльності, сповільнення темпів реагування на нагальні потреби, складність у пошуку постійних працівників, які мають змогу працювати на волонтерських засадах (наприклад, бухгалтерів_ок, юристів_ок, фандрейзерів_ок, комунікаційників_ць), відсутність потреби інституціалізувати діяльність, вдалу співпрацю з зареєстрованими ОГС (що закриває потребу в реєстрації власної).

«Зареєструвати ГО? Ні, навіщо? Ми є громадською ініціативою, наша мета — щоб люди зібралися. Ми не збиралися писати гранти чи щось таке. Це, навпаки, тільки зайві енергозатрати, потрібен бухгалтер. Якщо волонтер зареєстрований, то має все по паперах передавати. Ти маєш брати запит від військової частини, купити чітко за запитом, з усіма документами і передати за актом. Але немає певності, що якщо ти передаєш це на військову частину, то до бійця воно дійде. Плюс не все можна купити через документи. А коли військові терміново дзвонять про потреби, то бюрократія може коштувати життя» (волонтерка, інтерв'ю 3).

Дані кейс-стаді так само підтверджують цю тенденцію: 58% об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць обрали для себе таку форму організації, як неформальна спільнота, офіційно не зареєстрована. Водночас 20% опитаних зазначили, що мають намір зареєструвати свою спільноту як громадську організацію, тому що це полегшує співпрацю з державними органами, дає більше можливостей залучати партнерів та ресурси, для ефективнішої адвокації прав в Україні та на міжнародному рівні.

Подальший розвиток. Незацікавленість у формальній реєстрації чи професіоналізації діяльності (ці процеси можуть не перетинатися і не завжди взаємопов'язані) не означає відсутності прагнення до розвитку волонтерських осередків. Навпаки, багато координаторів_ок і активістів_ок зосереджені саме на посиленні спільнот, розширенні мережі підтримки чи поглибленні співпраці з іншими ініціативами, залишаючи формальні аспекти на другому плані. Для багатьох волонтерство стало органічною частиною життя, радше цінністю, аніж професією, що здатна трансформуватися під різні потреби суспільства:

«Я розумію, що коли не буде військових зборів, будуть якісь цивільні збори, навіть допомога котикам чи собачкам... Громадська діяльність нікуди не дінеться» (волонтерка, інтерв'ю 1).

Майбутнє волонтерського руху пов'язане не лише з формалізацією, але й зі створенням нових просторів підтримки. Потреба в безпечних і довірливих середовищах для спілкування та відновлення психічного здоров'я є надзвичайно актуальною:

«Я хотіла б створити простір для ветеранів, ветеран-хаб, щоб вони могли просто прийти поспілкуватися, випити кави. Щоб туди

приходили ті психологи, яким вони довіряють, а не ті, яких призначила влада, яких посаджать у кабінеті в мерії. Хіба ж ветеран піде до якоїсь тітки на бесіду?» (волонтерка, інтерв'ю 2).

Ця репліка підкреслює необхідність розвитку горизонтальних форматів допомоги, у яких головну роль відіграють довіра, рівність та спільний досвід, а не формальне нав'язування послуг «згори».

Такі висновки підтверджуються й кількісними даними. Розширювати масштаби чи напрями діяльності планують 9% респондентів/ок. Інші варіанти відповідей, зокрема використання волонтерського досвіду для політичної чи громадської кар'єри (3%), перехід до професійної/оплачуваної діяльності (2%) та оформлення юридичного статусу (реєстрація організації, подання заяв на гранти, отримання фінансування) (1%), набрали менш ніж 5%.

Водночас варто враховувати методологічне обмеження: респондент(к)и могли обрати лише один варіант відповіді. Тож 9% тих, що планували розширювати масштаби чи напрями роботи, були змушені робити вибір (через специфіку опитування) між цим варіантом і більш поширеним — «продовжувати у тому самому форматі» (80%).

Якісні інтерв'ю допомагають уточнити ці результати. Усі респондент(к)и зазначили, що планують продовжувати діяльність принаймні до завершення активних бойових дій, а більшість наголошують: навіть після цього вони не припинять своєї роботи.

Скажімо, кейс-стаді об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць показує, що 83% опитаних готові після повернення рідної людини з полону (своєї основної мотивації долучення до руху) віддавати свій час, енергію та навички для: активізму (щотижневі акції на підтримку полонених по всій Україні), адвокації прав полонених (постійні зустрічі з українськими та іноземними урядовцями), зборів на потреби свого підрозділу, супроводу звільнених із полону, психологічної та інформаційної підтримки родин тощо.

Прагнення людей продовжувати волонтерську діяльність після завершення гострої фази російсько-української війни дає сподівання на високий відсоток залученості громадян_ок до процесу майбутньої відбудови держави.

Майбутнє волонтерського руху. Частина волонтерів_ок відчувають виснаженість і говорять про ймовірність закінчення своєї волонтерської діяльності:

«Після завершення війни скажу про себе так: я не впевнена, чи взагалі буду шити. Я не впевнена, що в мене взагалі залишаться машинки. Можливо, я їх продам-віддам» (волонтерка, інтерв'ю 9).

Значна частина волонтерів і волонтерок сприймають свою діяльність як процес, який матиме продовження навіть після завершення війни, але не обов'язково в інституціалізованій чи формалізованій формі.

Волонтерська спільнота прагне зберегти напрацьований досвід і зробити його доступним для ширшого кола людей, інституціалізувати пам'ять із обмеженою кількістю ресурсів:

«Сайт залишиться. В мене була мрія, щоб у нас залишилися всі ці здобутки, яких ми досягли... І коли комусь знадобиться, щоб люди мали можливість знайти інформацію, а не так, як ми “в потьомках” шукали ці всі лекала невідомо з чого, а щоб вони вже знали, куди звернутися. Щоб усі поширювали інформацію, що є сайти, якщо раптом буде потреба, можете долучатися. До нас з-за кордону часто долучаються волонтери, тому сайт буде й англomовний, як тільки знайдемо час перекласти англійською та опублікувати все. Бо війна є не тільки в Україні, а й у різних країнах» (волонтерка, інтерв'ю 8).

Ідея міжпоколінневої передачі волонтерського досвіду також підсилює цінність волонтерства:

«У мене підростає донька... Я дуже сильно хочу, щоб вона долучалася до волонтерського руху. Вона сама собі обере напрям, коли стане трошечки старшою. Можливо, це будуть екологічні проєкти, підтримка якихось тваринок, будь-що, можливо, вона буде поділяти мої погляди. І я просто хочу зробити світ, у якому їй буде краще жити. І ми всі це можемо зробити — змінити цей світ на краще, просто роблячи це своїми руками, діями і навіть просто не роблячи поганого. Я більш ніж певна, що ми будемо волонтерити разом із моєю дитиною» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Подібну тенденцію підтверджує і досвід освітніх ініціатив. Коли волонтерів_ок запрошують у школи проводити так звані уроки волонтерства:

«Українська волонтерська служба активно підтримує ідею появи в навчальних програмах шкільного уроку волонтерства... навчальні заклади підтримують цю ідею, запрошують волонтерів проводити такі уроки. Я взяла методичку Української волонтерської служби, її план уроку, наклала на це свій досвід, погляди, додала трішечки ігрового інтерактиву, щоб це було цікаво дітям. І в ліцеї неподалік мого дому провела такий шкільний урок волонтерства для дітей 10–12 років» (волонтерка, інтерв'ю 10).

Підсумок розділу 6

Розвиток українських низових рухів демонструє багатовимірність шляху, який не обмежується інституційними рамками. Для багатьох волонтерських ініціатив збереження гнучкості, автономії та довіри є важливішим за офіційну реєстрацію. Проте небажання «професіоналізуватися» не дорівнює відсутності розвитку: для багатьох волонтерських осередків у пріоритеті саме розбудова спільноти, мереж підтримки (зокрема для ветеранства) без втрати автономії та швидкодії.

В Україні майбутнє громадських рухів (волонтерських та активістських) формується не так через бюрократичну легітимацію, як через продовження практик взаємодопомоги, навчання та солідарності, які стали основою громадянської стійкості. Досвід українських низових рухів показує стійкість волонтерської мотивації, яка не вичерпується навіть зі зменшенням/трансформацією безпосередніх викликів війни. Для більшості учасників_ць волонтерство стало не тимчасовою реакцією на кризу, а формою тривалої громадської участі та життєвою цінністю. Навіть ті, що відчують виснаження або ж планують змінити формат діяльності, рідко говорять про повне припинення участі, а радше про трансформацію її змісту, перехід у нові напрями допомоги чи освітні та культурні ініціативи.

Проте брак зрозумілої інформації про реєстрацію, звітність і доступні інструменти підтримки, так само як брак людей з потрібними професійними навичками, короткотерміновість донорської допомоги, підривають довготривалу спроможність у громадському секторі.

РОЗДІЛ 7. КЕЙС-СТАДІ ОБ'ЄДНАНЬ РОДИН ПОЛОНЕНИХ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ, ЦИВІЛЬНИХ ЗАРУЧНИКІВ І ЗАРУЧНИЦЬ

У цьому розділі представлені результати розвідувального кейс-стаді руху родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць, що охопило такі питання, як: склад об'єднань родин, географія та напрями діяльності, потреби об'єднань, труднощі в діяльності, взаємодія між об'єднаннями, з місцевою владою, урядовими та міжнародними організаціями.

Попередні дослідження цієї групи населення стосувалися виявлення потреб родин зниклих безвісти і полонених (ICRC, 2018; Kobzin, D. O., & Shcherban, S. V., 2024; Синюк, О., 2024; Cedos, 2024). У фокусі цього кейс-стаді — дослідження саме громадянського руху цих родин, що адвокатує права полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць та надає безоплатну допомогу таким родинам, тобто займається активізмом та волонтерством.

Короткий огляд контексту. Рух родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць виник у 2014 році й динамічно розвинувся після 2022-го як реакція суспільства на проблему великої кількості зниклих безвісти військових під час виконання бойових завдань та цивільних заручни(ць)ків, викрадених РФ із окупованих територій. Станом на травень 2025 року в Єдиному реєстрі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, налічується понад 70 тисяч людей (Добросердов, 2025). Сюди вносять осіб, інформація про долю яких невідома: зниклих безвісти військових, цивільних, а також тих, що в полоні. Остання категорія також належить до Реєстру, тому що РФ порушує норми міжнародного гуманітарного права і Женевських конвенцій та не надає повної інформації про утримуваних у полоні (про місце тримання, стан здоров'я), не дозволяє підтримувати зв'язок з родинами, не допускає до них представників МКЧХ, тобто утримує їх у стані інкомунікадо (Amnesty International, 2025).

Громадян_ки, чиї рідні потрапили в полон як військовослужбовці чи цивільні або вважаються безвісти зниклими, почали активно гуртуватися в об'єднання для того, щоб впливати на практики взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, українським суспільством, міжнародними організаціями. Створивши численні об'єднання, ці громадян_ки розбудували активну мережу підтримки родин (інформаційної, правової, соціально-психологічної), проводять адвокаційні заходи в Україні та за кордоном, організовують постійні публічні акції в усіх обласних центрах та менших населених пунктах. У переважній більшості діяльність таких об'єднань є неоплачуваною, відбувається на волонтерських засадах, у ній складно відокремити волонтерство від активізму.

Методологія. Варто дослідити цей динамічний громадський рух: окреслити процеси та способи взаємодії груп і людей всередині спільноти. Метод кейс-стаді передбачає опис обставин чи осіб, аналіз даних за темами чи проблемами. Дослідження кейсів відбувається на основі як кількісних, так і якісних результатів та їх поєднання. За

дедуктивним підходом між визначеними кейсами аналізуються відмінності у випадках за допомогою якісних і кількісних даних (Creswell, 2018).

Це лише розвідувальне кейс-стаді. Метою було зібрати певну кількість різноманітних досвідів, проаналізувати практики, пов'язані з діяльністю об'єднань родин, визначити труднощі, з якими стикаються учасники_ці об'єднань, та їхні потреби. Однак через те, що опитувані становлять вразливу категорію громадян_ок (з підвищеним рівнем недовіри), під час рекрутингу для дослідження ми часто стикалися з закритістю і небажанням брати участь в опитуванні. Тому встановити контакт і отримати згоду на опитування вдалося лише з 40 респондент_ками.

Динаміка громадського руху. Рух родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць можна визначити як неполітичний громадський рух активістів_ок і волонтерів_ок, які борються за права своїх рідних.

Поява і розвиток цього руху чітко визначені в часі. 2014 рік — початок російської агресії проти України і перші випадки взяття у полон, зниклі безвісти, цивільні заручники і заручниці: після окупації Криму відбувалися численні арешти тамтешніх активістів/ок, часто кримських татар/ок; під час воєнних дій на Донбасі трагічною подією став Іловайський котел, внаслідок якого, за даними МВС, 300 осіб потрапили в полон, 84 вважалися довгий час зниклими безвісти.

Протягом 2014–2020 років акції та глобальні кампанії, як-от #FreeSentsov, #SaveOlegSentsov на підтримку режисера Олега Сенцова, акції на підтримку ув'язнених українських журналістів Станіслава Асєєва та Романа Суценка, багатьох кримських татар/ок, стали яскравими виразниками українського активізму. Те, що незаконно ув'язнених цивільних заручників і заручниць вдалося визволити з російського полону, продемонструвало українському суспільству, що через суспільну дію та світовий розголос можна тиснути на ворога. З'являються перші дієві ОГС, які й тепер відстоюють права полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць як в Україні, так і за кордоном: Спілка матерів і родичів учасників АТО «Берегиня» (2016, очолює Алла Макух, мати експолоненого), ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» (2017, очолює Ігор Котелянець, брат експолітв'язня), ГО «Об'єднання рідних безвісти зниклих “Надія”» (очолює Ядвіга Лозинська, мати зниклого безвісти 2014 року) та інші.

Від початку повномасштабного вторгнення значно зросла кількість військовополонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць. Пропорційно зростав і рух їхніх родин. У травні 2022 року відбувся масовий вихід у полон Маріупольського гарнізону (близько 2,5 тисячі військових) під гарантії Міжнародного комітету Червоного Хреста (ICRC, 2022), яких так і не було дотримано. Після цього акції на підтримку полонених відбуваються регулярно в різних населених пунктах в Україні й за кордоном. Тепер тегами адвокаційних кампаній слугують не імена полонених, а назви підрозділів: #FreeAzov, Морпіхи 36 бригади, 101 бригада ТрО, Цивільні в полоні та інші. Пізніші адвокаційні кампанії об'єднували всі підрозділи і говорили про проблему полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць загалом (як-от адвокаційний тур #SaveUkrainianPOWS чи щотижневі акції «Не мовчи! Полон вбиває»).

Родини полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць почали гуртуватися в об'єднання за: належністю рідного до певного підрозділу (Азов-Сталь, Спільнота родин бійців ОЗСП АЗОВ (Маріуполь), Спільнота родин 53 ОМБР, ГО «Му 47», ГО «Сталева Троянда 241»); за місцем проживання родини (Родини захисників Маріуполя у Львові, 5 окрема штурмова Київська бригада); за місцем утримання рідного (Об'єднання рідних полонених за місцем утримання Терез і Алтай); за місцем зникнення чи потрапляння рідного в полон (Об'єднання родин безвісти зниклих в с. Кліщіївка); за специфікою роботи спільноти/організації (ГО «Цивільні в полоні», ГО «Вояцький визвіл»).

Часто рідні, які не належать до ядра певного об'єднання, можуть належати до кількох об'єднань і брати участь у діяльності різних громадських організацій: долучатися до акцій у своїх містах, брати участь в організації та проведенні адвокаційних заходів у Києві тощо. Скоординованого альянсу громадських організацій та об'єднань наразі немає. В жовтні 2025 року при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими було створено Громадську раду з представників 30 громадських організацій родин з метою консолідації зусиль держави і громадського сектору (Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, 2025). Це перший інституціалізований майданчик для комунікації між громадськими організаціями з можливістю впливати на ухвалення рішень державними органами.

Аналіз даних опитування. Для кейс-стаді було зібрано 40 анкет у представників різних організацій та об'єднань: зареєстрованих і неформальних, заснованих до і після 2022 року, з різних регіонів України.

Динаміка створення об'єднань серед респондент_ок представлена на рис. 2.1, що відповідає загальним емпіричним даним. Відсоток створених ОГС до 2022 року значно менший, після 2022 року щороку утворюються нові спільноти/організації. Серед опитаних одна організація (ГО «Жінки зі сталі») припинила свою діяльність, розпавшись на менші незареєстровані об'єднання і ГО.

ДИНАМІКА УТВОРЕНЬ ОБ'ЄДНАНЬ, У %

Рисунок 2.1. Відповіді на запитання «Запишіть дату створення вашої спільноти/організації», узагальнені в роках, вересень 2025, N=40

За організаційно-правовою формою переважають неформальні спільноти (57,5%), офіційно зареєстрованих організацій — 35%. Серед опитаних 11% діяли спочатку як

спільнота, потім зареєстрували ГО, ще 6% планують зареєструвати ГО. Серед основних причин реєстрації ГО респондент_ки називають: можливість писати офіційні звернення від ГО до державних установ, співпрацювати з міжнародними організаціями, залучати ресурси від донорів, мати більший вплив і видимість.

За чисельністю спільноти та організації різняться: від 10 осіб до понад 500. Активне ядро зазвичай становить до 10 осіб. 100% опитаних спільнот та організацій очолюють жінки. У 90% опитаних лідерки спільноти/організації не змінювалися. 57,1% респондент_ок зазначили, що до складу організації входять люди з-за кордону.

За чисельністю спільноти та організації різняться: від 10 осіб до понад 500. Активне ядро зазвичай становить до 10 осіб. 100% опитаних спільнот та організацій очолюють жінки. У 90% опитаних лідерки спільноти/організації не змінювалися. 59% респондент_ок зазначили, що до складу організації входять люди з-за кордону.

Як уже було сказано, 48% опитаних зазначили, що серед активних членів/кинь немає чоловіків, 35% — у складі є поодинокі чоловіки, 10% мають у складі до 25% чоловіків. Серед респондент_ок жінки становлять 97,5%, чоловіки — 2,5%. Такі дані демонструють, що рух родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць є виразно гендерованим. Частково це можна пояснити гендерованим військовим обов'язком в Україні. Станом на 1 січня 2025 року в ЗСУ служать понад 70 000 жінок (Міністерство оборони України, 2025), що становить 8% від загальної чисельності ЗСУ. Відповідно частка полонених і зниклих безвісти жінок значно менша. Щодо цивільних заручників і заручниць статистики немає, але моніторинг Telegram-каналів з інформацією про людей у російському полоні показує, що серед цивільних полонених жінки зустрічаються частіше.

Географія діяльності об'єднань охоплює всю Україну. На місцевому рівні діють 10%, на регіональному рівні — 17,5%, на національному рівні — 40%, на міжнародному рівні — 27,5%. Ще 35% респондент_ок зазначили, що провадять адвокаційну діяльність за кордоном. Опитувані оцінили свій рівень спроможності брати участь в міжнародній адвокації переважно як середній (40%), 37% респондент_ок було важко це оцінити.

«До організації входять громадяни Італії, Польщі. Виходили за межі країни зі зверненнями до посольств Туреччини, Катару, ОАЕ, Чехії, Саудівської Аравії. Писали листа до Ватикану Папі Римському, брали участь у мирних акціях в Стамбулі. Звернення передали Надзвичайному і Повноважному Послу України в Туреччині, Генеральному консулу України в Стамбулі, Вселенському Патріарху Варфоломію» (волонтерка, інтерв'ю 17).

Що стосується основних сфер діяльності, опитувані насамперед зазначали, що працюють над: інформаційними потребами родин (пошук інформації про рідних — 82,5%, надання інформаційної підтримки родинам — 75%) та відстоюванням прав полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць (адвокація прав — 52,5%), наданням психологічної (42,5%) і правової (30%) підтримки родинам, над адвокацією прав родин (32,5%) та іншими питаннями. Інформаційні потреби в роботі

об'єднань становлять найбільшу частку, бо з очевидних причин офіційні органи влади не можуть дати вичерпної інформації про долю та місця перебування рідних, тому родини намагаються шукати альтернативні шляхи одержання інформації через гуртування. Крім того, національний механізм пошуку зниклих безвісти є складним і непослідовним, охоплює 5 державних органів, які частково дублюють функції, немає «єдиного вікна» для звернення родин (Яворський, В., Сердюк, В., & Ящук, Н., 2025). Тому в стані емоційного перенасичення і фрустрації родини звертаються до об'єднань, які діють за принципом «рівний рівному» як посередники між громадянами та державними органами.

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ «ЯКА ОСНОВНА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ ВАШОЇ СПІЛЬНОТИ/ОРГАНІЗАЦІЇ?»

Рисунок 2.2. Відповіді на запитання «Яка основна сфера діяльності вашої спільноти/організації? (Оберіть усі можливі варіанти)», вересень 2025, N=40

Відповідно до зазначеного вище, об'єднання родин, відповідаючи на запитання про власні потреби й додаткові ресурси для підсилення діяльності, вказували, що найбільше потребують налагодження співпраці з владою (75%), міжнародними організаціями (75%), з іншими українськими об'єднаннями, які працюють у цій сфері (55%).

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ «ЯКИХ ДОДАТКОВИХ РЕСУРСІВ ПОТРЕБУЄ ВАША СПІЛЬНОТА/ОРГАНІЗАЦІЯ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ?»

Рисунок 2.3. Відповіді на запитання «Яких додаткових ресурсів потребує ваша спільнота/організація для покращення роботи? (Оберіть усі можливі варіанти)», вересень 2025, N=40

Серед інших вагомих потреб — фінансова допомога (50%), збільшення активу/команди (32,5%), психологічна допомога (30%), покращення інституційної спроможності (30%), навчання (15% — тренінги з міжнародної адвокації, юридичні тренінги, з командоутворення, бухобліку, смм, робота з ШІ). Варіант «Не потребуємо додаткових ресурсів» не обрав ніхто з опитуваних. На запитання, що могло б посилити спроможності вашого об'єднання, респондент_ки також вказували знання англійської мови, обмін досвідом, посилення міжнародних партнерств, співпрацю з правозахисними організаціями.

Досвід опитаних показує, що відчуття потреби співпрацювати з іншими організаціями відображається в діяльності об'єднань. Приміром, 90% спільнот/організацій співпрацювали з іншими та високо оцінили таку співпрацю (76% «добре»). Крім об'єднань родин, респондент_ки вказували співпрацю з правозахисними громадськими організаціями, заснованими не родинами полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць, як-от «Центр громадянських свобод», «ZMINA», «Медійна ініціатива за права людини». З-поміж об'єднань родин найчастіше називали ГО «Вояцький визвіл», «Полігон 56», «Жінки роду», «Обов'язково повернусь».

З міжнародними організаціями, такими як Міжнародний комітет Червоного Хреста, Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти, Amnesty International Ukraine, співпрацювали 58% опитаних і оцінили такий досвід позитивно (67% «добре»).

69% об'єднань співпрацювали з органами місцевої влади, причому в 31% випадків ОМВ запрошували до співпраці самі. Свій досвід респондент_ки оцінили переважно як позитивний (44% «добре», 22% «нейтрально»).

20% об'єднань мали досвід співпраці з бізнесом і оцінили його високо (78% «добре»).

Оцінка рівня довіри представників об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць до державних органів, залучених до роботи над цим питанням, продемонструвала, що за балансом довіри/недовіри найбільше довіряють Уповноваженому з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, Координаційному штабу з питань поводження з військовополоненими, Уповноваженому Верховної Ради з прав людини (баланс довіри/недовіри для них становить 28).

Під балансом довіри/недовіри тут розуміємо абсолютну різницю між сумою обраних варіантів 5+4+3 та сумою 2+1 за результатами 40 анкет.

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ «ОЦІНІТЬ РІВЕНЬ ВАШОЇ ДОВІРИ ДЕРЖАВНИМ ОРГАНАМ У РОБОТІ НАД ПИТАННЯМ ПОЛОНЕНИХ І ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ (ШКАЛА ВІД 5 ДО 1, ДЕ 5 – ЦІЛКОМ ДОВІРЯЮ, 1 – ЗОВСІМ НЕ ДОВІРЯЮ)»

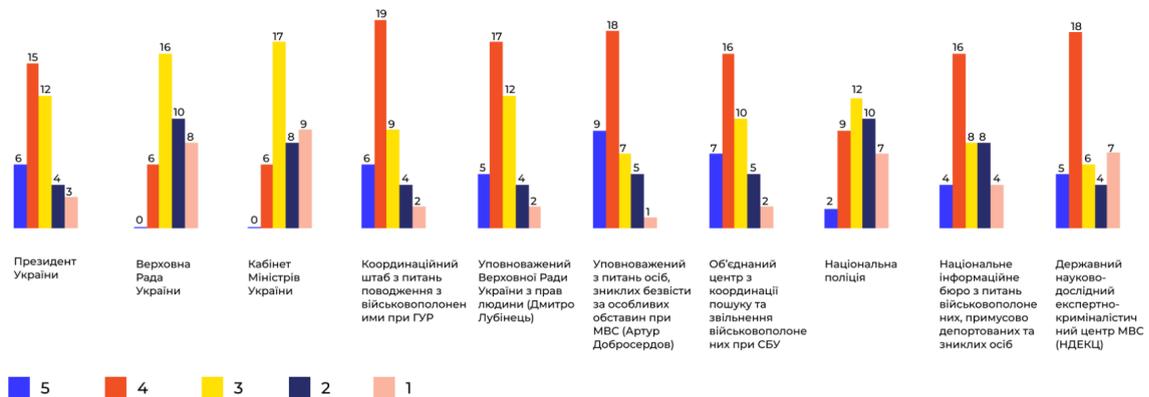
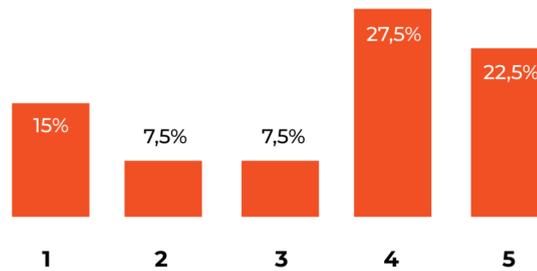

Рисунок 2.4. Відповіді на запитання «Оцініть рівень вашої довіри державним органам у роботі над питанням полонених і зниклих безвісти (шкала від 5 до 1, де 5 – цілком довіряю, 1 – зовсім не довіряю)», вересень 2025, N=40

Це свідчить, що органам, спеціально створеним для роботи над проблемами полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць, вдалося своєю роботою здобути довіру громадського сектору. Найменший баланс довіри/недовіри у Верховної Ради (4), Кабінету Міністрів (5), Національної поліції (6). Це відповідає загальним настроям у суспільстві: результати соціологічного опитування Центру Разумкова в жовтні 2025 засвідчують ту саму тенденцію — баланс довіри/недовіри у Верховної Ради (-59,5), Кабінету Міністрів (-47,7), Національної поліції (-1,2) (Разумков Центр, 2025). Крім того, в соціологічних дослідженнях досвіду та потреб родин (Cedos, 2025), а також функціонування національного механізму безвісти зниклих опитувані родини повідомляли саме про проблемну взаємодію зі слідчими Нацполіції.

На запитання про свій вплив у суспільстві респондент_ки вказали, що оцінюють діяльність об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць як переважно задовільну (70%). Також оцінили свій вплив на обміни полоненими як такий, що має значення.

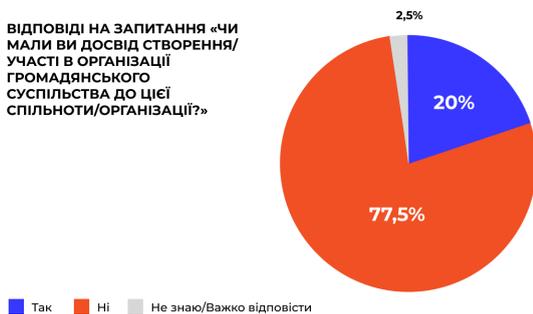
**ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ
«НА ВАШУ ДУМКУ, ЧИ
ВПЛИВАЮТЬ СПІЛЬНОТИ/
ОРГАНІЗАЦІЇ РОДИН
ПОЛОНЕНИХ ТА ЗНИКЛИХ
БЕЗВІСТИ НА ОБМІНИ
ПОЛОНЕНИМИ? ОЦІНІТЬ ЗА
ШКАЛОЮ ВІД 1 ДО 5, ДЕ 1 –
ВЗАГАЛІ НЕ ВПЛИВАЮТЬ, 5 –
МАЮТЬ ЗНАЧНИЙ ВПЛИВ»,
ВЕРЕСЕНЬ 2025, N=40**

Рисунок 2.5. Відповіді на запитання «На вашу думку, чи впливають спільноти/організації родин полонених та зниклих безвісти на обміни полоненими? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – взагалі не впливають, 5 – мають значний вплив», вересень 2025, N=40

Опитані учасники_ці об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць здебільшого зазначали, що до участі в своїй спільноті/організації не мали такого досвіду (76%). Очевидно, що мотивацією стало особисте горе — потрапляння в полон чи зникнення безвісти рідної людини. При цьому 83% опитаних планують продовжити власну діяльність в об'єднанні після повернення рідної людини.

**ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ
«ЧИ МАЛИ ВИ ДОСВІД СТВОРЕННЯ/
УЧАСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ
ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА ДО ЦЬОЇ
СПІЛЬНОТИ/ОРГАНІЗАЦІЇ?»**

**ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ
«ЧИ ПЛАНУЄТЕ ВИ
ПРОДОВЖИТИ ВАШУ
УЧАСТЬ У СПІЛЬНОТІ/
ОРГАНІЗАЦІЇ ПІСЛЯ
ПОВЕРНЕННЯ РІДНОГО З
ПОЛОНУ?»**

Рисунки 2.6 і 2.7. Відповіді на запитання «Чи мали ви досвід створення/участі в організації громадянського суспільства до цієї спільноти/організації?» та «Чи плануєте ви продовжити вашу участь у спільноті/організації після повернення рідного з полону?», вересень 2025, N=40

64% респондент_ок планують продовжувати у тому самому форматі, 44% — розширити напрямки діяльності спільноти/організації, 18% — зареєструвати громадську організацію, 26% — використати набутий досвід для іншої роботи в громадському секторі, 10% — перейти до професійної (оплачуваної) діяльності в цій сфері.

Цікавим є погляд на те, які канали комунікації використовують об'єднання родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць з огляду на те, що це вразлива група населення, а ворог активно працює над тим, щоб, зокрема, через соцмережі знайти шляхи маніпулювання, для інформаційно-психологічних операцій,

збору потрібної інформації, шантажу задля здобуття інформації (Суліма Е., 2025). Тому канали комунікації є частиною питання національної безпеки, а отже, всеохопної оборони. Зокрема, вже доведено, що через месенджер Telegram російські спецслужби мають можливість шпигувати і збирати метадані для аналізу: IP-адреси, місця перебування користувачів, хто з ким обмінюється пакетами даних, який це тип даних (National Cyber Security Centre, 2025).

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ «ЯКІ КАНАЛИ ВИ ВИКОРИСТОВУЄТЕ ДЛЯ КОМУНІКАЦІЇ ЗІ СВОЄЮ СПІЛЬНОТОЮ (ШКАЛА: 1 – ВИКОРИСТОВУЮ НАЙЧАСТІШЕ, 2 – ВИКОРИСТОВУЮ РЕГУЛЯРНО, 3 – ВИКОРИСТОВУЮ РІДКО, 4 – НЕ ВИКОРИСТОВУЮ)»

Рисунок 2.8. Відповіді на запитання «Які канали ви використовуєте для комунікації зі своєю спільнотою (шкала: 1 – використовую найчастіше, 2 – використовую регулярно, 3 – використовую рідко, 4 – не використовую», вересень 2025, N=40

Опитування очікувано показало, що Telegram — це не лише найпопулярніший канал комунікації для учасниць об'єднань, а й єдиний, яким користуються всі. Це логічно пояснити тим, що саме в Telegram є українські та російські публіки, де викладають неофіційні фото й відео з українськими полоненими. Тобто навіть якщо немає офіційного підтвердження від МКЧХ, що людина в полоні, на таких публіках можуть з'явитися фото чи відео з цією людиною в полоні чи в момент захоплення у полон. Тому родини й переглядають ці групи в Telegram, тому й користуються ним усі. Через те що в Реєстрі зниклих безвісти понад 70 тисяч осіб, ця вразлива категорія населення велика. Це значить, що у випадку заборони Telegram в Україні потрібно приділити окрему увагу комунікації з цією групою населення і запропонувати альтернативи: WhatsApp чи Facebook Messenger (наступні за популярністю канали комунікації серед опитаних).

Підсумок розділу 7

Рух об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць набув масового характеру після повномасштабного вторгнення як реакція на велику кількість таких осіб. Українські родини (мовиться переважно про жінок) схильні гуртуватися, щоб разом відстоювати права своїх рідних, а також надавати підтримку (інформаційну, правову, психологічну), тому для цього руху характерне значною мірою переплетення активізму й низового волонтерства.

Рух є виразно гендерованим, залучає громадян_ок за кордоном, відкритий до співпраці з державними органами та іншими об'єднаннями, прагне навчитися адвокатувати права людини на міжнародному рівні.

Хоча переважна більшість опитаних (76%) не мала досвіду залучення до громадської активності, 83% респонденток_ів зазначили, що планують продовжувати цю діяльність після повернення рідної людини (первинного стимулу до громадської участі). Деякі з них воліють використати набутий досвід у іншій роботі в громадському секторі (26%) і навіть перейти до професійної (оплачуваної) діяльності в цій сфері (10%).

Громадянський рух об'єднань родин полонених, зниклих безвісти, цивільних заручників і заручниць дає гарний приклад реалізації потенціалу до громадської участі. Така тенденція до трансформації індивідуального травматичного досвіду в громадську участь у майбутньому може стати стійким ґрунтом для повоєнної відбудови.

ВИСНОВКИ

Низове волонтерство довело, що воно є чимось більшим, аніж допомога «тут і зараз». Саме завдяки низовим ініціативам стратегія всеохопної оборони в Україні набуває реального змісту: вони заповнюють прогалини там, де державні механізми не встигають, зміцнюють місцеву й національну стійкість, підтримують Сили оборони та вразливі групи, розгортають мережі взаємодопомоги і просвіти.

Низове волонтерство стало мостом між військом, громадянським суспільством і державою, інтегрувалося в усі сфери життя — від військового забезпечення до гуманітарної допомоги і культурних та освітніх ініціатив.

В умовах війни українські волонтер(к)и фактично взяли на себе частину функцій державних інституцій, діючи як довготривалі «кризові адміністратори». Це створило особливий український контекст, у якому волонтерство стало не лише проявом солідарності, а й формою паралельного самоврядування — системою, що одночасно співпрацює з державою та заповнює її інституційні прогалини. Самоорганізовані та горизонтальні за своєю природою волонтерські ініціативи сьогодні становлять невіддільну частину всеохопної оборони. Їхня сила полягає в гнучкості й автономності від державного апарату, але саме це робить їх вразливими. Український досвід показує, що навіть без централізованого управління можливо ефективно координувати широкий спектр суспільно важливих завдань.

Водночас реалізація засад істинно *всеохопної* оборони низовими ініціативами поки що обмежена — відбувається насамперед поза державними інституційними межами. Дослідження виявило низку викликів, які стримують розвиток волонтерських ОГС та їхню повноцінну інтеграцію в оборонну стратегію.

По-перше, умовність категоризації. Українське волонтерство має гібридну природу: поєднує стихійні неформальні ініціативи з інституціалізованими організаціями. Це забезпечує одночасно швидке реагування та довготривалу сталість. Різноманітність форматів — від молодіжних і професійних мереж до парафіяльних спільнот чи місцевих осередків самоорганізації — показує, що волонтерство пронизує всі сфери суспільства, зміцнюючи багатовимірну стійкість всеохопної оборони.

По-друге, правова невизначеність. Низький рівень соціального захисту волонтерів/ок зумовлений бюрократичністю державних механізмів, відсутністю відкритого діалогу між міністерствами та неузгодженістю відповідальності за забезпечення гарантій для волонтерської спільноти. Надмірне оподаткування страхових внесків, сплачених неприбутковими організаціями на користь волонтерів/ок, які щодня працюють в небезпечних умовах, зокрема в зоні активних бойових дій. Брак чіткого розмежування понять «волонтер» і «благодійник» у державній комунікації та помилки у відповідному нормопроєктуванні, що створюють плутанину в обліку, статистиці та системах звітності щодо цих категорій. Відсутність сталої фінансової підтримки волонтерських спільнот, закладеної у відповідну державну політику, знижує спроможність волонтерів/ок до системної діяльності.

По-третє, ресурсна стійкість. Попри масовість волонтерства, більшість ініціатив базовані на обмежених ресурсах, залежать від місцевих громад чи разових пожертв. Лише незначна частка волонтерок і волонтерів планує формалізувати діяльність. Це означає, що рух і далі діє на ентузіазмі, а не на сталих механізмах підтримки. Хоча волонтерські ініціативи тримаються на солідарності, відсутність стабільної підтримки загрожує їхній довготривалій ролі в концепції всеохопної оборони.

По-четверте, проблеми гендерних репрезентацій. Волонтерський рух в Україні водночас відтворює й трансформує гендерні ролі: участь жінок і чоловіків збалансовується, але механізми визнання та розподіл праці лишаються частково асиметричними. Війна пришвидшила переосмислення меж між «жіночим» і «чоловічим» у публічній сфері: жінки дедалі частіше виконують координаційні, стратегічні та представницькі функції, перетворюючи догляд і організацію на політичне лідерство. Разом із цим дефіцит легітимності жіночого лідерства у формальних просторах зберігається, що потребує інституційних рішень. Зрештою, волонтерство вже є не лише практикою допомоги, а й джерелом соціального та політичного капіталу, що має потенціал розширювати горизонти громадської участі для жінок.

По-п'яте, простір для реалізації незалученого потенціалу. Результати кейс-стаді продемонстрували, що коли люди залучаються до громадської участі, то вбачають у цьому цінність, підтримку, належність, можливість діяти гуртом і мати вплив. Набуваючи такого позитивного досвіду, громадян(к)и схиляються до того, щоб продовжувати брати активну громадську участь у житті об'єднання, громади, суспільства. Це закладає міцне підґрунтя для розбудови громадського сектору: залучати нових волонтерів/ок через просвітницькі програми, програми участі, тренінги, воркшопи тощо. Це сприятиме соціальній довірі, стійкості громад і повоєнній відбудові України.

Отже, низове волонтерство в Україні є потужним і життєво необхідним ресурсом, який забезпечує функціонування держави в умовах війни. Воно підтримує армію, громади та найбільш уразливі групи населення, демонструючи унікальну здатність до самоорганізації й солідарності. Водночас рух залишається вразливим: нечітка правова база, відсутність сталих механізмів підтримки, структурні бар'єри на кшталт корупції, формальної гендерної нейтральності в умовах фактичних нерівностей, а також недовіри до влади ставлять під загрозу його довготривалу стійкість.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Загальні

Диверсифікація доступу до ресурсів

- В умовах низької довіри до державних органів та високого рівня корупції інституційну підтримку волонтерських ініціатив необхідно диверсифікувати, створивши кілька паралельних каналів доступу до ресурсів — приміщень, малих грантів, програм навчання й відновлення, інших матеріальних можливостей.
- Такі ресурси мають надавати не лише органи місцевого самоврядування, а й профільні міністерства та підзвітні їм служби й інституції, доповнені прозорою інформаційною підтримкою: від зрозумілого інформування про наявні можливості та чіткі шляхи їх отримання до регулярної комунікації національних інститутів і фондів із місцевими та регіональними осередками.

Формалізація за умови збереження горизонтальних стосунків

- Попри переважно негативну картину взаємин між низовими організаціями і державними органами, існують винятки в цій динаміці. Такі найкращі практики варто вивчати ретельніше й масштабувати (за умови структурних змін, що забезпечують сталість). Принаймні поширення інформації про такі позитивні приклади серед інших волонтерів/ок може виконувати мотивувальну функцію, демонструючи, що інша модель взаємодії є можливою.
- Низові волонтерські осередки не потребують зовнішнього контролю, однак потребують регуляції, прозорості, підтримки та навчання, що забезпечать їхню автономію і стійкість. З огляду на те, що значна частина низових організацій паралельно залучена до культурно-просвітницьких та молодіжних проєктів, саме такі програми підтримки є особливо релевантними і мають охоплювати навчання з підсилення інституційної спроможності, фандрейзингу, спрощення процедур звітування, гарантії доступу до приміщень, можливість отримання малих незалежних грантів із максимально спрощеною процедурою подавання заявок з урахуванням гендерної чутливості й безбар'єрності.

Включення волонтерства до системи всеохопної оборони

Враховуючи головну роль волонтерського руху у забезпеченні обороноздатності України під час повномасштабної агресії, державі доцільно розглядати волонтерство як невіддільний елемент системи національної стійкості та всеохопної оборони. З цієї метою рекомендується:

- Стратегічно визнати волонтерський сектор частиною цивільного компоненту оборони, закріпивши його роль у стратегічних документах та механізмах державної політики.
- Запровадити сталу державну підтримку критично важливих волонтерських напрямів (логістика, гуманітарне реагування, медична допомога, підтримка вразливих груп) разом із фінансовими інструментами, податковими стимулами та доступом до ресурсів, тих самих об'єктів комунальної власності.

- Розбудувати довгострокові механізми співпраці між державними органами та волонтерськими спільнотами, використовуючи партнерські платформи, спільні програми підготовки та координаційні структури.
- Переймати у волонтерських ініціатив доведені практики ефективного використання і розподілу ресурсів, проєктувати їх на стратегічний рівень.
- Вивчити й адаптувати релевантні міжнародні практики, зокрема шведську модель інтеграції волонтерських оборонних організацій, до системи всеохопної оборони країни, забезпечуючи ефективні підходи до поєднання автономності громадського сектору, волонтерів/ок та державної підтримки.

Гендерний аспект волонтерської діяльності

- Підвищувати видимість жіночого лідерства і волонтерських ініціатив, керованих жінками. У медіакомунікації та публічних заходах свідомо показувати жінок не лише як «помічниць» або «берегинь», а як керівниць зі стратегічним баченням та управлінськими компетенціями.
- Забезпечити підтримку та визнання неформального волонтерства як суспільно значущого на рівні з формалізованими ОГС.
- Надавати можливості навчання й наставництва для молодих жінок-лідерок волонтерських спільнот.
- Шукати можливості для капіталізації набутих у волонтерстві навичок: створювати умови, де набуті управлінські й організаційні компетенції жінок використовуються ефективно, розвиваються далі та підсилюють вплив волонтерської спільноти.

Для стейкхолдерів

Верховній Раді України

- Прийняти законопроект № 10040 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки волонтерської діяльності в умовах воєнного стану» задля спрощення оподаткування страхових внесків, сплачених на користь волонтерів/ок неприбутковими організаціями.

Міністерству фінансів України

- Внести зміни до наказу Міністерства фінансів України від 30 жовтня 2014 року № 1089 «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 листопада 2014 року за № 1471/26248, а саме щодо заміни в назві Реєстру та в самому тексті Порядку формування та ведення Реєстру терміна «волонтер» на коректний — «благодійник — фізична особа».

Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України

- Провести інформаційну кампанію з метою підвищення правової обізнаності населення і представників та представниць неприбуткових установ та організацій, які залучають волонтерів, щодо:
  - розмежування питань правового регулювання волонтерської та благодійної діяльності;
  - відмінностей правового статусу волонтерів і фізичних осіб-благодійників;
- Надати рекомендації неприбутковим установам та організаціям щодо правильного документального оформлення співпраці з волонтерами та фізичними особами-благодійниками: укладення договорів, ведення реєстрів волонтерів, залучення до збору коштів тощо.
- Створити системну державну політику в сфері волонтерства, доопрацювавши Державну програму з розвитку волонтерської діяльності до 2030 року.
- Під час визначення заходів Державної програми з розвитку волонтерської діяльності до 2030 року враховувати гендерні особливості та потреби волонтерів/ок.
- Запровадити дворівневий (національний / місцевий) конкурсний механізм підтримки організацій та установ, волонтерських ініціатив, що залучають волонтерів, з метою визнання та зміцнення їхньої інституційної спроможності. На національному рівні конкурси можуть охоплювати великі проекти для ГО/БО/БФ із визначеними критеріями відбору, експертною радою та річним звітуванням. На місцевому рівні доцільно застосовувати спрощену процедуру з мінімальним пакетом документів для підтримки локальних ініціатив у громадах.
- Створити механізми поширення інформації, які охоплюють: регіональні волонтерські осередки; різні вікові групи; людей, які не планують професіоналізувати громадську діяльність і не є підписниками великих платформ чи спеціалізованих ресурсів про гранти.
- Проводити консультації з волонтерською спільнотою під час розробки функціоналу інформаційно-аналітичної волонтерської платформи, щоб забезпечити врахування потреб та очікувань користувачів/ок, підвищити ефективність платформи та її прийнятність серед волонтерів/ок.

Державній службі статистики України

У наступних статистичних дослідженнях, зокрема в межах модуля обстеження робочої сили щодо трудової діяльності волонтерів, забезпечити роздільний облік і статистичне відображення волонтерської діяльності та діяльності фізичних осіб-благодійників у державних статистичних матеріалах, встановивши чіткі критерії внесення осіб до відповідних категорій, визначивши, зокрема, що до категорії «волонтер» належать фізичні особи, які надають безоплатні соціальні послуги або виконують роботи без збору коштів, а до категорії «фізична особа — благодійник» — фізичні особи, які здійснюють публічний збір грошових коштів або матеріальної допомоги з метою уникнення подвійного обліку та забезпечення коректності даних.

Органи місцевого самоврядування

- Забезпечувати доступ волонтерських ініціатив до майна комунальної власності (на безоплатній основі або за помірну плату), зокрема надавати вільні

приміщення для оперативної діяльності, координації та проведення публічних заходів на довгострокову перспективу.

- Розробляти й упроваджувати місцеві програми розвитку волонтерства у співпраці з представниками місцевої волонтерської спільноти, благодійними фондами та громадськими організаціями, забезпечуючи їхню участь на всіх етапах — від концепції до оцінки ефективності.
- Інституціалізувати механізми взаємодії між ОМС та волонтерським сектором, зокрема через створення робочих груп чи партнерських платформ для спільного планування й ухвалення рішень.
- Сприяти підвищенню спроможності місцевих волонтерських спільнот, зокрема через інформаційну, фінансову та організаційну підтримку, спрямовану на сталий розвиток волонтерських практик у громаді.

Великим неприбутковим організаціям

- Інституціалізувати гендерний підхід у залученні волонтерів/ок та їхньому подальшому професійному розвитку через гендерно чутливі політики.
- Вести внутрішній облік гендерного представництва (співвідношення чоловіків і жінок серед залучених волонтерів/ок, у команді та на керівних/менеджерських позиціях).
- Надавати можливості для навчання й наставництва молодих жінок-лідерок волонтерських спільнот у досвідчених керівниць як через формальні менторські програми, так і через неформальні партнерства в проєктах.
- Розгорнути програму невеликих грантів зі спрощеною процедурою подання (зокрема для незареєстрованих об'єднань), спрямованих на культурний розвиток та молодіжні ініціативи, щоб підсилити низові волонтерські осередки без втрати їхньої гнучкості й автономії.
- Паралельно організувати навчання для координаторів_ок та активних учасників_иць волонтерських спільнот — тренінги з підсилення інституційної спроможності, залучення фінансових ресурсів, інформаційної грамотності, а також короткі прикладні модулі зі звітності та ведення обліку з простими шаблонами й покроковими інструкціями.
- Не менш важливо впроваджувати програми з відновлення та підтримки психологічної стійкості волонтер_ок: культурні заходи, одноденні поїздки або триваліші ретрити й інші формати, що профілактують вигорання.
- Для того, щоб цими можливостями могли скористатися не лише «свої», варто вибудувати систему інформування про підтримку, яка реально охоплюватиме регіональні волонтерські осередки, різні вікові групи та людей, які не планують професіоналізувати громадську діяльність і не стежать за великими платформами чи спеціалізованими ресурсами про гранти; для цього варто поєднувати онлайн- і офлайн-канали, використовувати просту мову та чіткі інструкції «крок за кроком», забезпечуючи доступність інформації для громад з різним рівнем цифрових навичок.

Волонтерським ініціативам

- Співпрацювати на місцевому й національному рівнях, створюючи осередки, центри, мережі волонтерських ініціатив, чия спільнодія може дати ефективніші результати при одиничних зусиллях, ділитися власним досвідом та найкращими практиками.
- Долучатися до громадських обговорень на місцевому й національному рівнях, щоб доносити до органів влади власні потреби та адвокатувати інтереси волонтерства, які можуть підсилити всеохопну оборону.
- Сприймати власний досвід як важливий соціальний капітал і внесок у стійкість суспільства під час війни, який можна використати для відбудови держави та здійснення важливих соціальних змін.

ПОСИЛАННЯ

Балалаєва, О. Ю. (2022). Репрезентація жінок у вітчизняних медіа: аналіз результатів всеукраїнських моніторинрів. Вісник науки та освіти, (3(3)), 234–243. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-3\(3\)-234-243](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-3(3)-234-243)

Державна служба статистики України. (2021). Модуль обстеження робочої сили щодо трудової діяльності волонтерів. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/rp/tdv_21.xlsx

Добросердов, О. (2025). В Україні у розшуку перебувають понад 70 тисяч зниклих безвісти – Добросердов. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3988067-v-ukraini-u-rozsuku-perebuvaout-ponad-70-tisac-zniklih-bezvisti-dobroserdov.html>

Київський міжнародний інститут соціології. (2024). Громадянське суспільство України в умовах війни: Звіт з комплексного соціологічного дослідження (Підтримка ІСАР «Єднання»). <https://surl.li/awbjeg>

Кузьменко, Л., & Красовська, З. (2023). Гендерний баланс у прийнятті рішень в медіаорганізаціях України (Звіт). ГО «Жінки в медіа». <https://wim.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/WEB-Hendernyy-balans-u-pryyniatti-rishen-v-mediaorhanizatsiiakh-Ukrainy.pdf>

Мазій, І. В. (2019). Державне регулювання розвитку волонтерської діяльності в Україні щодо посилення обороноздатності держави (Кваліфікаційна наукова праця, дисертація кандидата наук з державного управління, Хмельницький університет управління та права). https://old.univer.km.ua/doc/dis_maziy.pdf

Марценюк, Т. (2023). Гендерний моніторинг каналів телебачення України: тематика війни (Частина 2) [Аналітичний звіт]. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Chastyna_2-Hendernyi-monitor_ynh-kanaliv-TB-Ukrainy_tematyka-viiny-2023-1.pdf

Національна соціальна сервісна служба України, Центр демократії та верховенства права, & Українська волонтерська служба. (2023). Путівник з волонтерства в Україні (Посібник). <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Putivnyk-z-volonterstva-v-Ukrayini-1.pdf>

Infosapiens. (2023). Національне опитування щодо громадського залучення: весна–літо 2023 р. <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=293>

Опендатабот. (2024). Реєстр волонтерів виріс у 1,5 раза цього року. <https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024>

Рада Європи. (2023). Програма сприяння розвитку волонтерства *** територіальної громади на 2023–2027 роки. <http://rm.coe.int/municipal-programme-on-promotion-of-volunteer-activities/1680a84b7b>

Руденко, В. (2023). *Волонтерство як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України*. Економіка та суспільство. Випуск 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

Савченко, С. (2023). *Жіноче лідерство під час війни (за матеріалами публіцистики)*. ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych, 6(18). <https://doi.org/10.31743/tpuzk.16394>

Синюк, О. (2024). *Як Україна розшукує зниклих безвісти внаслідок агресії Росії та підтримує членів їхніх сімей: Аналітичний звіт* (О. Луньова, & О. Беячкова, ред.). ZMINA. https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/znykli_bezvisty_a4_ua-preview.pdf

Славінська І. (2015). Інтерв'ю Кісь О. «Традиційні» жіночі ролі в умовах війни набувають мілітарного значення. *Українська правда*. <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/10/9/201525/>

Суліма Е. (2025). *Росіяни маніпулюють родичами зниклих та полонених, підбурюючи їх на злочини. Як цьому зарадити й не піддатися шантажу*. ZMINA. <https://zmina.info/articles/yak-ne-staty-zhertvamy-shantazhu-z-boku-rosijskyh-speczsluzhb-porady-rodycham-polonenyh-ta-czyvilnyh-vid-koordshtab-ta-sbu>

Українська Волонтерська Служба. (2024). *Дослідження волонтерства в Україні «Стійкість волонтерів»: цифри та висновки*. <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia>

Український жіночий фонд. (2025). *Індекс гендерної рівності в Україні*. (с. 29). https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_ukr_web.pdf

Центр спільних дій. (2022). *Спільноти воєнного часу: дієві та вчасні. Низове громадянське суспільство в Україні* [Аналітичний звіт]. https://centreua.org/wp-content/uploads/2023/03/Spilnoty_Viy-ny-1.pdf

Яворський, В., Сердюк, В., & Ящук, Н. (2025). *Як покращити систему пошуку безвісти зниклих?* [Аналітичне дослідження]. Центр громадянських свобод. <https://ccl.org.ua/yak-pokrashchyty-systemu-poshuku-bezvisty-znyklykh.pdf>

Amnesty International. (2025). *Оглушлива тиша: Насильницькі зникнення, утримання інкомунікадо та катування українських полонених Росією*. <https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/oglushlyva-tysha-doslidzhennya.pdf>

Boichak, O. (2017). *Battlefront volunteers: Mapping and deconstructing civilian resilience networks in Ukraine*. In 8th International Conference on Social Media and Society: Social Media for Good or Evil, #SMSociety 2017 (Vol. Part F129683).

Boyko, K. (2023). *Valkyries and Madonnas: Constructing femininity during the Russo-Ukrainian War*. In A.-M. Sätre, Y. Gradska, & V. Vladimirova (Eds.), *PostSoviet women* (pp. 203–224). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-38066-2_10

Cedos (2024). *Дослідження досвіду та потреб родин зниклих безвісти військових: Дослідницький звіт*. Хелашвілі, А., Будз, О., Кабанець, Ю., Сацук, О., & Сало, Д. На замовлення ГО «Юридична сотня». https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/2024_cedos_doslidzhennya-dosvidu-ta-potreb-rodyn-znyklyh-bezvisty-vijskovosluzhbovcziv.pdf

Channell-Justice, E., Khromeychuk, O., Martsenyuk, T., & Zychowicz, J. (2021). *Ukraine (finally) treats women's activism seriously*. *The Ukrainian Quarterly*, 2(July), 47–54. https://www.academia.edu/50356297/Emily_Channell_Justice_Olesya_Khromeychuk_Tamar_a_Martsenyuk_Jessica_Zychowicz_Ukraine_finally_Treats_Women_s_Activism_Seriously_The_Ukrainian_Quarterly_2_2021_47_54

Charities Aid Foundation. (2010). *The world giving index* (p. 14). https://www.cafonline.org/docs/default-source/research-archive/giving-around-the-world/worldgivingindex_2010_pdf.pdf

Charities Aid Foundation. (2014). *The world giving index* (p. 35). https://www.cafonline.org/docs/default-source/research-archive/giving-around-the-world/world-giving-index-reports/caf_wgi_2014_pdf.pdf

Charities Aid Foundation. (2018). *The world giving index* (p. 33). https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/caf_wgi2018_report_webnopw_2379a_261018.pdf

Charities Aid Foundation. (2022). *The world giving index* (p. 21). https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022_210922-final.pdf

Charities Aid Foundation. (2023). *The world giving index* (p. 15). <https://www.cafonline.org/docs/default-source/updated-pdfs-for-the-new-website/world-giving-index-2023.pdf>

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage. https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/510378/mod_resource/content/1/creswell.pdf

Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Eliasoph, N. (2013). *The politics of volunteering*. Cambridge: Polity Press.

International Committee of the Red Cross. (2018). *"Hello, son. I'm home." Needs assessment of the families of missing persons in relation to the conflict in eastern Ukraine*. International Committee of the Red Cross. https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2018/12/FNA_report_Eng_Web.pdf

International Labour Organization. (2018). *National practices in measuring volunteer work: A critical review* (Working Paper). <https://ilostat.ilo.org/topics/volunteer-work/>

Kis, O. (2024). Combat witches and militant motankas: New meaning of old traditions in the context of Russo-Ukrainian War. *The Ethnology Notebooks*, 180(6), Article 1678. <https://doi.org/10.15407/nz2024.06.1678>

Kobzin, D. O., & Shcherban, S. V. (2024). *The needs of families of missing persons: Report on the research results*. Kharkiv Institute for Social Research & Kharkiv Human Rights Protection Group. https://khisr.kharkov.ua/wp-content/uploads/2025/01/16_HISD_The-needs-of-the-families-of-the-missing_eng_site.pdf

Kolesnyk, G. (2024). Warrior of the light: Female personifications of Ukraine on mass media during the Russo-Ukrainian War. In *Ladies in arms: Women, guns, and feminisms in contemporary popular culture* (pp. 293–317). transcript Verlag.

Kyiv International Institute of Sociology, Initiative Center to Support Social Action “Ednannia”, Ukrainian Center for Independent Political Research (UCIPR), & Centre for Democracy and Rule of Law (CEDEM). (2023). *Ukrainian civil society under the war – 2022* [Report]. <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf>

Martsenyuk, T. (2022). *To be or not to be: Attitudes of Ukrainian society about gender equality and diversity after Russia's invasion of Ukraine*. Forum for Ukrainian Studies. <https://ukrainian-studies.ca/2022/09/06/to-be-or-not-to-be-attitudes-of-ukrainian-society-ab-out-gender-equality-and-diversity-after-russias-invasion-of-ukraine/>

Matveieva, O. (2025). *Social mobilization in wartime Ukraine: The connection between gender identity, national unity, and societal transformation*. *Journal of Gender Studies*, 1–30. <https://doi.org/10.1080/09589236.2025.2505558>

Mikheieva, O., & Kuznetsova, I. (2024). *War-time volunteering and population displacement*. *Voluntary Sector Review*, 15(1), 74–91.

National Cyber Security Centre. (2025). *High-risk messaging applications assessment: 2025 update*. UK Government. <https://www.ncsc.gov.uk/files/ncsc-annual-review-2025.pdf>

Nikolayenko, O. (2019). *Invisible revolutionaries: Women's participation in the Revolution of Dignity*. *Comparative Politics*, 52(3), 451–472. <https://doi.org/10.5129/001041520x15699553017268>

O'Higgins, N. (2022). *On the design of volunteer programmes to facilitate the entry and re-entry of young people into work*. International Labour Organization / United Nations Volunteers. https://knowledge.unv.org/system/files/2022-11/UNV-ILO%20employability%20paper_final%20layout_3.pdf

Onuch, O., & Martsenyuk, T. (2014). *Mothers and daughters of the Maidan: Gender, repertoires of violence, and the division of labour in Ukrainian protests*. *Social, Health, and Communication Studies Journal*, 1(1), 105–126.

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/3421/1/Martsenyuk_Mothers_and_Daughrer_s.pd

Rotolo, T., & Wilson, J. (2007). Sex segregation in volunteer work. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36(3), 498-521. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2007.00089.x>

Strelnyk, Olena. 2019. "Gendered Protests: Mothers' Civic Activism and the War in Ukraine." *Laboratorium Russian Review of Social Research* 11 (2). <https://doi.org/10.25285/2078-1938-2019-11-2-103-124>.

Taniguchi, H. (2006). Men's and women's volunteering: Gender differences in the effects of employment and family characteristics on volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35(1), 83-101. <https://doi.org/10.1177/0899764005282481>

United Nations General Assembly. (2018). *Resolution 73/140: Volunteering for the 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/444/93/pdf/n1844493.pdf>

United Nations General Assembly. (2002). *Resolution 56/38: Volunteering and social development*. United Nations. <https://www.unv.org/sites/default/files/A%20RES%2056%2038.pdf>

United Nations Volunteers. (2022a). *Gender and volunteering*. UNV Knowledge Portal. <https://knowledge.unv.org/theme/gender-and-volunteering>

United Nations Volunteers. (2022b). *State of the World's Volunteerism Report 2022: Building equal and inclusive societies*. United Nations Volunteers. https://swvr2022.unv.org/wp-content/uploads/2022/04/UNV_SWVR_2022.pdf

Voluntary organisations. (2025). <https://www.krisinformation.se/en/finding-help-and-services/ten-sectors-for-unified-defence/societys-responsibility/voluntary-organisations>

Wemlinger, E., & Berlan, M. R. (2016). Does gender equality influence volunteerism? A cross-national analysis of women's volunteering habits and gender equality. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27(3), 1259-1281. <https://doi.org/10.1007/s11266-016-9721-2>

Yin, R. (2014). *Case study research* (5th ed., p. 16). Thousand Oaks, CA: Sage.

ДОДАТКИ

Додаток А. Узагальнені профілі респондентів/ок

№ інте-рв'ю	Волонтерка/ волонтер	Вік	Форма організації	Регіон / Тип населеного пункту	Сфера діяльності	Коментар (особливо сті досвіду)
1	Волонтерка	40	Неформальна ініціатива	Славутич, Київська обл.	Логістика, координація зборів	
2	Волонтерка	69	Громадська організація	Знам'янка, Кіровоградська обл.	Робота з гуманітарними вантажами	
3	Волонтерка	40	Волонтерська ініціатива «Свій до свого»	Житомир	Плетіння сіток, забезпечення підрозділів	
4	Волонтерка		Індивідуальна волонтерка, співзасновниця БФ (вийшла)	Житомир	Забезпечення підрозділів, супровід ветеранів, психологічна допомога	Локальна лідерка
5	Волонтерка		Індивідуальна волонтерка, співзасновниця організації (вийшла)	Корсунь-Шевченківський, Черкаська обл.	Забезпечення підрозділів, організація зборів, адаптивний одяг	
6	Волонтерка		Неформальна ініціатива	Фастів	Плетіння сіток, забезпечення підрозділів, організація зборів, культурна робота	Хаб
7	Волонтерка	46	Волонтерка ініціативної групи «Біля порохів» та БФ «April»	Львів	Плетіння сіток, виготовлення кімі, Постачання дронів	
8	Волонтерка	35	Організаторка волонтерської мережі «Швейна рота»	Дніпро	Адаптивний одяг для військових	

9	Волонтерка	30	Координаторка волонтерської мережі «Швейна рота»	Полтава	Адаптивний одяг для військових	
10	Волонтерка	36	Ініціатива, «Котики-патріотики»	Херсон	Гуманітарна допомога	Досвід волонтерств окупації
11	Волонтерка	29	Ініціативна група «Порохова вежа»	Львів		
12	Волонтер	39	Організатор волонтерської мережі «ДрукАрмія»	Київ	3D-друк деталей для дронів, боєприпасів тощо, предметів для медичних потреб	
13	Волонтер	64	ГО «Херсонський клуб волонтерів»	Херсон	Допомога дітям у складних життєвих обставинах, позбавлених батьківського піклування	Досвід волонтерств окупації
14	Волонтерка		Ініціатива «Культ Резистенції»	Берлін	Культурна адвокація	
15	Волонтерка	40	Індивідуальна волонтерка	Київ	Евакуація населення збори на потреби	
16	Волонтерка		Координаторка волонтерської ініціативи «Материнє серце»	Обухів	Плетіння сіток, забезпечення підрозділів, організація зборів, культурна робота	
17	Волонтерка		Координаторка спільноти родин полонених	Київ (з Донецька)	Адвокація прав в Україні й за кордоном	

Додаток Б. Анкета опитування для кейс-стаді

Опитування ГО та спільнот родин полонених і зниклих безвісти

Опитування серед ГО та спільнот родин полонених і зниклих безвісти має на меті дослідити, наскільки масштабним є рух родин, з якими труднощами стикається, які в нього потреби, досвід взаємодії з різними організаціями і державою. У фокусі також питання про те, як підсилити рух родин полонених і зниклих безвісти так, щоб він підсилював всеохопну оборону України.

Питання анкети:

1. Запишіть повну назву спільноти/організації, яку ви представляєте*
2. Запишіть дату створення вашої спільноти/організації*
3. Яку організаційну форму має ваша спільнота/організація?*

  - Неформальна спільнота (офіційно не зареєстрована ініціатива)
  - Офіційно зареєстрована організація, що діє повністю безоплатно (ГО, благодійний фонд тощо)
  - Офіційно зареєстрована організація, що має оплачуваних працівників (ГО, благодійний фонд тощо)
  - Не знаю / Важко відповісти

4. Якщо спочатку ви діяли як спільнота, а потім зареєстрували організацію, вкажіть дату реєстрації вашої ГО
5. Якщо спочатку ви діяли як спільнота, а потім зареєстрували організацію, поясніть, будь ласка, що стало поштовхом/мотивацією? (Запишіть коротко)
6. Скільки людей входить до постійного ядра спільноти/організації (активна команда)? (Запишіть)
7. Зазначте кількість постійно залучених учасників/працівників (активістів) вашої спільноти/організації?*

  - До 10 осіб
  - Від 10 до 50 осіб
  - Від 50 до 100 осіб
  - Від 100 до 200 осіб
  - Понад 200 осіб
  - Не знаю / Важко відповісти

8. Чи змінювалися за час діяльності лідери вашої спільноти/організації?*

  - Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти

9. Якщо змінювалися лідери вашої спільноти/організації, прокоментуйте, будь ласка, чому
10. Хто є лідером вашої спільноти/організації?*

  - Жінка
  - Чоловік

- Не знаю / Важко відповісти
11. Чи є серед активних членів вашої спільноти чоловіки?
- Ні, немає
  - Так, понад 50%
  - Так, від 25% до 50%
  - Так, менш ніж 25%
  - Є, але їх одиниці
  - Не знаю / Важко відповісти
12. Чи входять до вашої спільноти/організації люди за межами України?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
13. У якому населеному пункті зареєстровано вашу спільноту/організацію?
14. Вкажіть населені пункти, у яких діє ваша спільнота/організація*
15. Як би ви визначили географію діяльності вашої спільноти/організації?*
- На місцевому, локальному рівні (в межах однієї області)
  - На регіональному рівні (у кількох областях)
  - На національному, загальноукраїнському рівні (в межах України)
  - На міжнародному рівні (за межами України)
  - Не знаю / Важко відповісти
16. Якщо є потреба, прокоментуйте, будь ласка
17. Яка основна мета діяльності вашої спільноти/організації? (Запишіть коротко)
18. Яка основна сфера діяльності вашої спільноти/організації? (Оберіть усі можливі варіанти)
- Адвокація (відстоювання) прав полонених і зниклих безвісти
  - Пошук інформації про полонених і зниклих безвісти
  - Адвокація прав родин
  - Надання правової підтримки родинам
  - Надання психологічної підтримки родинам
  - Надання інформаційної підтримки родинам
  - Супровід повернених з полону
  - Інше:
19. Чи зазнавала ваша спільнота/організація трансформацій з моменту її створення?
- Ні, не змінилася
  - Так, ми розширили сферу діяльності (додали нові напрямки роботи)
  - Так, ми звузили сферу діяльності (зосередилися вужче на якійсь проблемі)
  - Так, ми цілком змінили сферу діяльності під інші потреби
  - Так, ми розпалися на кілька спільнот
  - Так, ми припинили свою діяльність
  - Не знаю / Важко відповісти
  - Інше:

20. Яких додаткових ресурсів потребує ваша спільнота/організація для покращення роботи? (Оберіть усі можливі варіанти)
- Не потребуємо додаткових ресурсів
  - Збільшення активу/команди спільноти/організації
  - Покращення інституційної спроможності (краща організація та налагодження процесів)
  - Фінансова допомога
  - Психологічна допомога
  - Навчання (якщо обираєте цей пункт, уточніть, будь ласка, в пункті "Інше", якого саме навчання ви потребуєте)
  - Налагодження співпраці з іншими українськими спільнотами/ГО
  - Налагодження співпраці з міжнародними організаціями
  - Взаємодія з владою
  - Не знаю / Важко відповісти
  - Інше
21. Чи проводите адвокаційну діяльність із захисту прав полонених і зниклих безвісти за кордоном?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
22. Якщо так, то як ви оцінюєте рівень спроможності вашої спільноти/ГО в міжнародній адвокації?
- Високий
  - Середній
  - Низький
  - Не знаю / Важко відповісти
23. Що, на вашу думку, могло б посилити спроможності вашої спільноти/ГО в міжнародній адвокації?
24. Які канали ви використовуєте для комунікації зі своєю спільнотою (шкала: 1 – використовую найчастіше, 2 – використовую регулярно, 3 – використовую рідко, 4 – не використовую)
- WhatsApp
  - Instagram
  - Telegram
  - Viber
  - Facebook
  - Електронна пошта
  - Телефонні дзвінки
  - Особисті зустрічі
  - WhatsApp
  - Instagram

- Telegram
- Viber
- Facebook
- Електронна пошта
- Телефонні дзвінки
- Особисті зустрічі

25. Оцініть рівень вашої довіри державним органам у роботі над питанням полонених і зниклих безвісти (шкала від 5 до 1, де 5 – цілком довіряю, 1 – зовсім не довіряю)

- Президент України
- Верховна Рада України
- Кабінет Міністрів України
- Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими при ГУР
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Дмитро Лубінець)
- Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин при МВС (Артур Добросердов)
- Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення військовополонених при СБУ
- Національна поліція
- Національне інформаційне бюро з питань військовополонених, примусово депортованих та зниклих осіб
- Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС (НДЕКЦ)
- Президент України
- Верховна Рада України
- Кабінет Міністрів України
- Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими при ГУР
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Дмитро Лубінець)
- Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин при МВС (Артур Добросердов)
- Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення військовополонених при СБУ

- Національна поліція
  - Національне інформаційне бюро з питань військовополонених, примусово депортованих та зниклих осіб
  - Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС (НДЕКЦ)
26. Чи співпрацювала ваша спільнота/організація з іншими спільнотами/організаціями в питанні полонених і зниклих безвісти?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
27. Якщо бажаєте, зазначте, з якими саме ГО ви співпрацювали, будь ласка
28. Якщо співпрацювали, оцініть, будь ласка, вашу співпрацю за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім погано, 5 – дуже добре
29. Чи співпрацювала ваша спільнота/організація з міжнародними організаціями?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
30. Якщо бажаєте, зазначте, з якими саме міжнародними організаціями, будь ласка
31. Якщо співпрацювала, оцініть, будь ласка, вашу співпрацю за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім погано, 5 – дуже добре
32. Чи співпрацювала ваша спільнота/організація з органами місцевої влади?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
33. Чи отримували ви запрошення від органів місцевої влади про співпрацю?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
34. Якщо співпрацювали з органами місцевої влади, оцініть, будь ласка, вашу співпрацю за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім погано, 5 – дуже добре
35. Чи співпрацювала ваша спільнота/організація з комерційними організаціями?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
36. Якщо співпрацювала, оцініть, будь ласка, вашу співпрацю за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім погано, 5 – дуже добре
37. Як ви загалом оцінюєте діяльність спільнот/ГО родин полонених і зниклих безвісти в суспільстві?*
- Цілком задовільно
  - Задовільно

- Не зовсім задовільно
  - Зовсім не задовільно
  - Не знаю / Важко відповісти
38. На вашу думку, чи впливають спільноти/організації родин полонених та зниклих безвісти на обміни полоненими? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – взагалі не впливають, 5 – мають значний вплив
39. З якими труднощами ви стикалися в роботі вашої спільноти/організації? (Оберіть усі можливі варіанти)*
- Не стикалися
  - Фінансове забезпечення
  - Наявність офісу/приміщення
  - Технічна забезпеченість
  - Фізична безпека команди
  - Стан команди (вигорання, надмірна праця)
  - Організація роботи (дистанційний формат, координація)
  - Слабка медійність
  - Цифрова безпека (захист інформації, атаки на акаунти)
  - Шахраї
  - Взаємодія з органами влади
  - Інше:
40. Вкажіть вашу стать
- Жінка
  - Чоловік
  - Не хочу вказувати
41. Зазначте вашу роль у спільноті /організації
- Голова / одна з голів спільноти/організації
  - Постійний член команди (безпосередньо допомагаю голові/керівницям)
  - Волонтерка / активістка (наприклад, постійно беру участь в акціях тощо)
  - Не знаю / Важко відповісти
  - Інше
42. Чи мали ви досвід створення/участі в організації громадянського суспільства до цієї спільноти/організації?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
43. Чи плануєте ви продовжити вашу участь у спільноті/організації після повернення рідного з полону?
- Так
  - Ні
  - Не знаю / Важко відповісти
44. Які у вас плани щодо подальшої участі в роботі спільноти/організації (Оберіть усі можливі варіанти)
- Продовжувати в тому самому форматі

- Розширити свою діяльність
- Зареєструвати громадську організацію
- Подаватися на гранти
- Перейти до професійної (оплачуваної) діяльності
- Використати досвід для іншої роботи в громадському секторі
- Не знаю / Важко відповісти
- Інше:

45. Можливо, Ви бажаєте додати ще щось, про що не було запитання?

46. Чи погоджуєтесь ви, щоб інформація з цього опитування була включена до дослідження?*

- Так
- Ні

47. Чи бажаєте ви отримати результати дослідження?

- Так
- Ні